

НОВА ИСКРА

Добротвор

— ПРИЧА —

У нашој вароши умро је најбогатији човек, Јосиф Стојић, и то нас је све дубоко тронуло.

Ретко ће се родити човек као што је покојни Јосиф Стојић. Он је походио цркву редовно; био је одборник у општини; био је тотор привени; у четири маха мало је фалило на да буде посланик; једне године, кад је била велика зима, дао је 20 динара на сиротињу; он никада није увредио, никада није попреко погледао, а ако је кога и тужио суду за дуг, он се лично није у то мешао већ је такве ствари обично предавао адвокатима.

Па онда, како је лепо и мудро распоредио имање пред смрт. Оставио је и жени својој колико треба, и браћи и братињима и сестри и сестрињима, па чак и једноме даљем рођаку сиромасу оставио је два дуката, колико да и њега не заборави. Ето, онако велико имање какво је имао Јосиф Стојић, па како мудро распоређено, тако да се овом приликом потврдило оно, да Бог зна коме даје. —

Лепо смо га и сахранили, онако како и приличи тако ретком човеку; његова нас је удовица лепо почастила, онако како и приличи једној тако реткој удовици; али нас све то није умирило ни утешило.

Г. Јаков Јанковић, срески писар (који је узгред буди речено, остао покојнику 70 динара дужан), једнако је и одлучно тврдио и понављао ову реченицу:

— Ми се покојнику писмо довољно одужили!

А Риста, бивши жандармеријски потпоручник, сада општински писар, додао је на то:

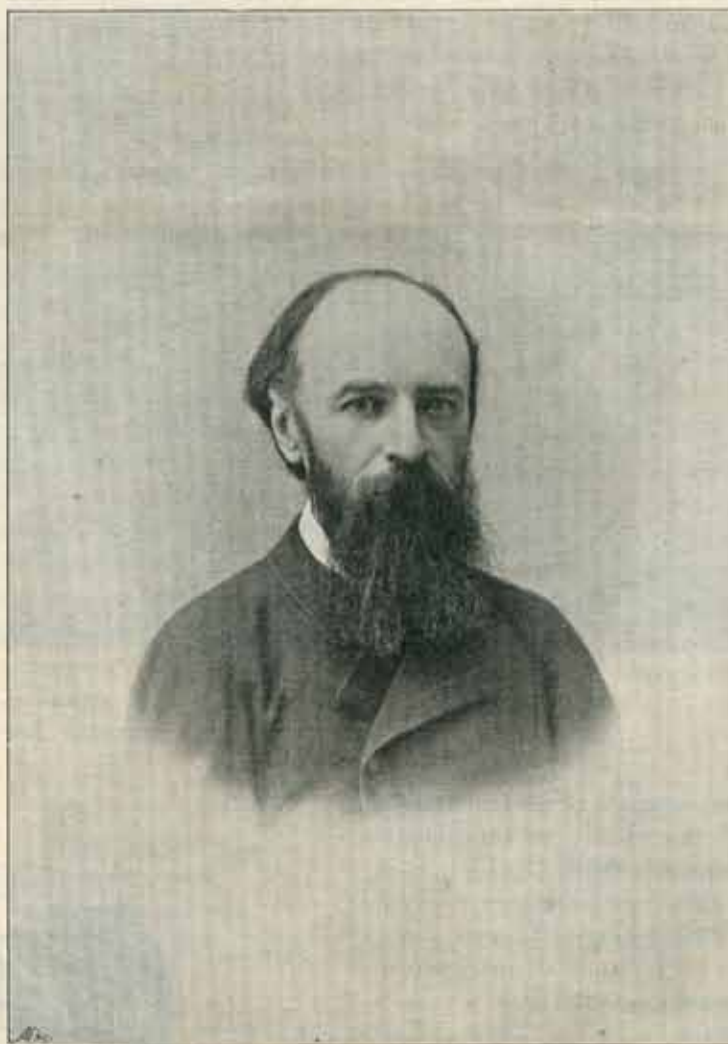
— Да је којом срећом покојник умро у каквој другој држави, не би чекали ни да се охлади а подигли би му споменик.

Поводом оваквих мисли, забринусмо се сви и узесмо да смислимо: на који би се начин могло овековечити име тако ретког човека као што је био покојни Јосиф Стојић.

Нисмо се могли решити да му дигнемо споменик. Прво, што би то било скупо, а друго, што нисмо смели ником да поверимо скупање добровољних прилога. Таса кафеџија предлагао је да му приредимо банкет и спремио је био већ јеловник, али Г. Јаков вели: то не иде, куда би се банкет приређивао мртвом човеку? И тако било је разних предлога, али ни један нисмо могли да усвојимо.

Међу тим Г. Риста, пређе жандармеријски потпоручник а сада општински писар, претече нас све мудрошћу.

Он је сада, као бивши потпоручник, секретар подбора „Стрелачког Друштва“. То друштво постоји код нас већ две године и има једног председника, једног секретара и две пушке. Нема стрелишта, нико и не пуца, али свакој светковини у Ср-

Н. Н. ДУРИНОВО, РУСКИ КЊИЖЕВНИК.

бији то друштво ревнијо шаље депеше: „Ми врли стрелци, који вежбамо своје око да га за тим ставимо у службу отаџбини и т. д.“

У таквом друштву, дакле, лако је Г. Ристи продрети са својим предлогом, те нас све надмудрити и претећи. На првој седници тога друштва изнесе Г. Риста предлог: да „Стрелачко Друштво“ унесе покојног Јосифа Стојића за члана добротвора „Женског Друштва“ са прилогом од 50 динара и одмах написа писмо пододбору „Женског Друштва“, са оним свечаним почетком из депеше: „Ми врли стрелци, који вежбамо своје око да га за тим ставимо у службу отаџбини и т. д.“ Али како друштво није имало одакле да да тих 50 динара, то он отвори општинску касу и одакле узе један депозит, пет банака у једној модрој коверти.

Ми имамо у својој вароши и пододбор „Женског Друштва“. Оно за време рата чешља тифтик а за време мира чланице се оговарају међу собом. Председница има тепедук; потпредседница је удовица; секретарица је учитељица која има здраво лепе руке, јер је у млађим годинама исписала руку, због чега није ни свршила пети разред Више Женске Школе.

То „Женско Друштво“ приређује сваке године по једну одличну забаву. Приходом од девет таквих забаве купио је једну шиваћу машину на којој су бесплатно савијени општински барјаци за светковину Крушевачког миропомазања. То је друштво урадило и многе друге корисне ствари, што се све налази записано у протоколима седница, које ће протоколе потомство у своје време читати.

То „Женско Друштво“, дакле, добије оно писмо са почетком: „Ми врли стрелци...“ и са пет банака прилога у једној засебној модрој коверти.

Одмах се сазове седница да се прими новац. Председница метне тепедук на главу, секретарица распусти школу и пресавије табак за писање протокола и — седница се отпоче.

Председница објави акт „Стрелачког Друштва“ и одмах поднесе одбору предлог да и „Женско Друштво“ учини што год за покојног великана т. ј. она предложи да „Женско Друштво“ са 50 динара прилога унесе покојника за члана добротвора „Певачког Друштва“.

Састави се протокол, напише се и — потпише писмо „Певачком Друштву“ и то писмо се одмах пошље са пет банака у оној засебној модрој коверти.

Наше је „Певачко Друштво“ старија установа. Оно, истина, у последње време нема тенора а нема ни хороваца, али ипак оно пева у три гласа у цркви. И оно приређује сваке године забаву и ретко сте где видели такву стаљност као код тог друштва. Већ тринајест година оно не мења програм забаве. Тако се штампани програми, ако претекну од прошле, чувају за идућу годину и увек лепо послуже. Ево и тог програма:

1. Поздрав председников гостима.
2. *Списка химна*, пева збор „Певачког Друштва“.
3. *Што бутиш, бутиш...* пева збор „Певачког Друштва“.

Одмор од 10 минута.

4. *Жанидба Јанковић Стојана*, пева уз гусле г. Пера Здравковић трговац.

5. *Долине гутње...* пева „Певачко Друштво“.

6. *Пред твојом сам сво кућом* — соло, пева г. Јанко Павловић берберин.

7. *Мари*, свира музика.

Играјка.

Дакле то „Певачко Друштво“, што има тако леп и стаљан програм, добије оно писмо од „Женског Друштва“ са пет банака прилога у оној засебној модрој коверти.

Одмах друштво сазове седницу, прими прилог, унесе Јосифа Стојића као свог добротвора и донесе решење: како би и „Певачко Друштво“ требало да се сети великог покојника и одлучи да га унесе за члана добротвора „Свештеничког Удружења“.

„Свештеничко Удружење“ код нас је новија установа. Она као таква радо прима прилоге и кад год ко што приложи „у свима се отаџаственим црквама узносе топле молитве Богу за здравље и дуг живот приложника“. Таквом дакле друштву и приличи дати прилог.

Али и „Свештеничко Удружење“ има својих обавеза према покојном Јосифу Стојићу, јер је он редовно походио цркву а био је и тотор две године. Па зар то друштво да не учини оно што су толика друга?

Одмах на седници, на којој је прочитан акт „Певачког Друштва“, реши „Свештеничко Удружење“ да унесе покојног Јосифа Стојића за члана добротвора „Стрелачког Друштва“. Напише се и акт а уз акт се пошље и пет банака прилога у оној истој модрој коверти.

Г. Риста, секретар „Стрелачког Друштва“, прими прилог, позна ону исту модру коверту у којој је он први пут спаковао банке и накосно се насмеје својој лепој идеји, а за тим оде у општину, отвори касу и остави депозит на његово место.

На тај је начин покојни Јосиф Стојић постао члан добротвор многих и многих удружења и у повинама се изазла захвалност за захвалношћу, од којих је једна почињала са: „Ми врли стрелци који вежбамо своје око да га за тим ставимо у службу отаџбини и т. д.“ а друга се сиршала са: „у свима ће се отаџаственим црквама узносити топле молитве Богу за здравље и дуг живот приложника“.

БРАНИСЛАВ Ђ. ПУШИЋ.

Из Тимочке Крајине

женске народне песме

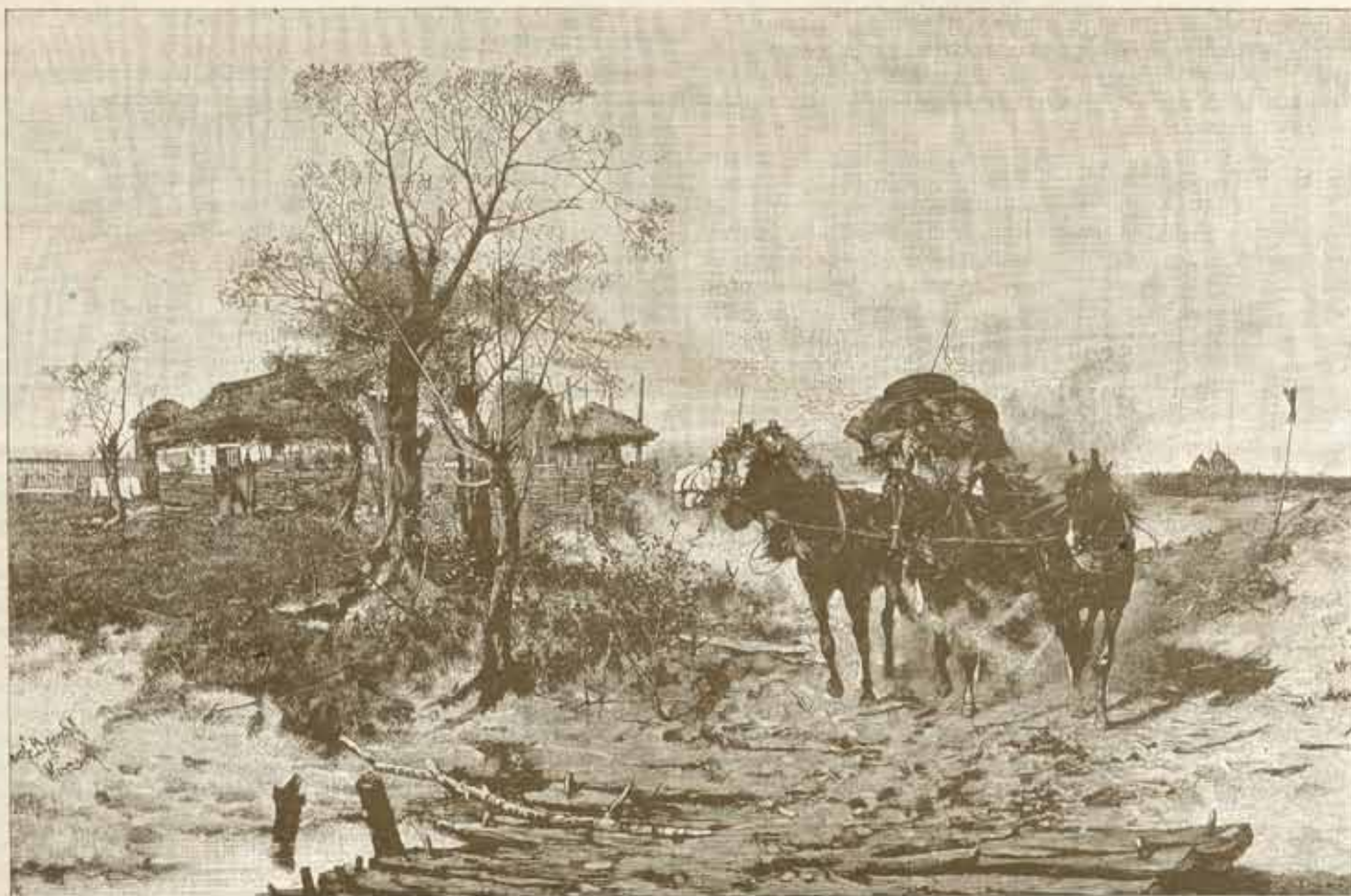

1.
 Ј, месече, цару неверниче,
 Што не светни цару на вечеру,
 Тиће светни ајдуцим' по гору,
 Како деле благо сиротињско;
 Мојем бралу најлош дел дадоше;
 Дадоше му коња и девојку,
 Коњ утече, девојка побеже.

[ПОТРЕБАЈЕ].

4.
 Месечина, драго ле,
 Огреј мене пред двори,
 Да ја видим шта љубим,
 'Е л' је старо, 'е л' младо:
 Ако буде по старо,
 Лепо чу му ја прострем:
 Црно трње просторка,
 Ситна драка завојка,
 Студен камен под главу;
 Ако буде по младо,
 Лепо чу му ја прострем:
 Бел босиљак просторка,
 Зелен здравац завојка,
 Десна рука под главу.

[ПОТРЕБАЈЕ].

Р. БРАНТ.

НА ДРУМУ.

2.
 Ветар ми веје,
 Гору делеје,
 Севда ми нице:
 „Зими је мене!“

Павле ми вели:
 „Оди код мене,
 Ја имам гунче,
 Ја ћу те згрејем!“

[Г. ЗУНИЧКИ].

3.
 Колко пројдо земље и градове,
 Не ме нигде глава заболела;
 Дома дојдо, глава ме заболела.
 Не боли ме како глава боли,
 Не л' ме боли па оћу да умрем;
 Не ме жалба зашто ћу да умрем,
 Не л' ме жалба за добру девојку.

[ТРГОВИШКИ].

5.
 Љуби ми се, пиле моје,
 Пиле нанино,
 Дор смо млади и зелени,
 Пиле нанино.
 После ижа, после грижа,
 Пиле нанино,
 После љуља на грбину,
 Пиле нанино,
 И у љуљу мушко чедо,
 Пиле нанино,
 И на љуљу бел пешкир'к,
 Пиле нанино.

[ПОТРЕБАЈЕ].

Београд

Власт. ЈБ. СТАНИМИРОВИЋ.

Нешто о Јакшићима

Мађарски историк *С. Боровски* (Borovszky Samu) читао је у априлу прошле године у Мађарској Академији своју приступну академску беседу: *Историја нађлачког спахилука* (A nagy-laki urodalom története.) Расправа та, штампана у органу Мађарске Академије (Értekezések, XVIII 10. Budapest, 1800. стр. 50.), написана је већином по нештаним изворима мађарских архива. За нас је историја нађлачког спахилука важна због тога, јер је то било добро породице Јакшића, и Боровски је у својој расправи дао, на основу извора првога реда, много драгоцених прилога за историју и генеалогiju те породице.

Средином XV века владао је нађлачким спахилуком Сибињанин Јанко. Син његов Матија био је врло издашне руке, те је, особито кад је постао мађарским краљем, немилнице раздавао тековину свога оца. Тако је и нађлачки спахилик, по свој прилици 1464 г. (између августа 1464 и јануара 1465 г.), поклонно браћи Јакшићима Стевану и Дмитру.

Браћа Јакшићи склонили се испред турске најезде из Србије у Угарску, где су до смрти своје војевали против Турака. За њих се зна, да су били храбри и одважни, али је остало доста помена и о њиховој самовољи и плаховитости. У јануару 1465 г. продрли су браћа Јакшићи насилно у кућу Јована Варјама и опљачкали и њега и цело село. Другом једном приликом требало је да Јакшићи положио заклетву у једној парници, али они нису хтели то да учине пред каноницом Стеваном Волијем, који је био за то изаслан. Због тога је дошло до распре; Стеван Јакшић у јарости ухвати Волија, баца га на земљу и потрпе мач на њега да га посече, али га околина спречи.

О јунаштву Дмитра Јакшића је позната прича Ђурђа Сремца, како је у двобоју убио једног силног непријатеља.

Јакшићи се храбро борили и чинили услуге мађарској држави. Стога је расла њихова слава и важност и имање. У Нађлаку су подигли дворца са кулом и околели га јаким пропјењем; од тога времена становали су стално у Нађлаку. На имању овом насељавали су махом српске сељаци, тако да су половином XVI века на њихову имању Срби били у јакој већини.

Боровски изгледа да не зна кад, где и како су спочинчили браћа Јакшићи. По нашим домаћим изворима зна се међу тим, да је Дмитар погинуо у Смедереву 8 новембра 1485 г.¹⁾ а Стеван умро у Бечу 6 јануара 1489 г.²⁾ По Боровском (стр. 20) остало је од браће Јакшића само два мушка потомка: Стеванов син Марко (два његова брата су умрла малолетна) и Дмитров Петар. Њих двојица су поделили цело имање на два дела; и од самога града Нађлака половина је припала Марку, половина Петру. У овој подели је без сумње зачетак народне песме о деоби Јакшића.³⁾ Боровски помиње (стр. 23) још млађу сестру Маркову Ирину, која је била удата за Матију Херцеговића.

Сељачки устанак под Дожом 1514 г. дохватио је и Јакшиће. Темишварски јупан Батори и чанадски владика Чани потуку једно одељење Дожиних устаника и дођу Јакшићима у Нађлак, где су се у славу победе безбрижно веселили, кад у зору стиге глас, да се Дожа са целом војском приближује. Батори и Јакшићи побегну⁴⁾, Чани буде ухваћен и распет, а град порушен и опљачан. Кад је

¹⁾ Гласник 53 (1883) 102, где је смрт Дмитрова погрешно стављена у 1484 г.; Споменик 3 (1890) 122, 153.

²⁾ Гласник I. с. 103; Споменик I. с. Стеванова жена Милица одредила је помен Стевану 28 јануара, а Дмитру 12 марта. Гласник 25 (1869) 283.

³⁾ У средњем веку често је бивало, да су два властелина вишоме држала имање и град. Ср. Моп. Serb. 292; J. Radonić у Archiv für Slav. Phil. 19 (1897) 434—445.

⁴⁾ Можда је спомен на ово бегство сачуван у народној песми код Вука 2, бр. 95. Ср. J. Schwicker, Gesch. des Temeser Banats (1872) 123, где је тај догађај друкче описан.

мир враћен Јакшићи су опет заузели своје имање, довели нове насељенике, наново подигли град и околели га зидом.

У битци на Мохачу (1526 г.) била су и оба Јакшића. Тамо је, по свој прилици, погинуо Петар Јакшић, јер о њему нема доцније нигде помена; Марко се вратио и у борби, која је настала око мађарске круне, био је присташа Јована Сапољаја (Szapolyai János). За време тих размирица био га је једном и заробио темишварски јупан Петар Перењи (Pegényi Péter) и пустио га тек на откуп од 4000 ф. Кад је после тога Перењи од цара Јована потучен бегло, нашао је код Марка Јакшића заштиту.

Г. 1529 опустошили су Турци Марково имање, а одмах са тим тражио је Сапољаји од њега новаца за плату својим најамницима. Издаци при оправци града, за откуп итд. премашали су финансијску снагу Марка Јакшића и он се задужио⁵⁾; дуг је износио 10.000 ф., а поверилац му је била његова жена, која је била од куће врло богата. Дугови су га нагнали пред смрт да, са пристанком својих синовница, заложити имање својој жени.

Марко Јакшић умро је средином јуна 1537 г. у дубокој старости⁶⁾.

Маркова жена звала се *Поликсена*; била је родом из Рима и врло богата⁷⁾; она је мужа својим новцем често испомагала. Боровски тврди да са својим мужем није имала мушке деце, него седам ћери: 1. Giovanna, била је 1539 удата, но зна се за ким. 2. Јелисавета, и она је 1539 г. већ била удата за Николу Доција (Dóczy Miklós). 3. Марија, удата за Клементија Артандија (Artándi Kelemen). 4. Милица или Потенција умрла је као дете (можда су то биле две ћери, па су обе рано умрле?). 5. Маргита, удата за Валтазара Паточија (Patócsi Boldizsár). 6. Схоластика, удата за Владислава Зелемерија (Zeleméri László). 7. Ана, удата за Гашпара Лошонци Банџија (Losonczy Bánfi Gáspár); она је око 1555 г. остала удова, па се преудала за Антона Кендија (Kendi Antal), али је око 1560 по други пут обудовила.

После смрти Марка Јакшића дигла је (1539 г.) против удовице његове парницу Маркова млађа сестра Ирина, и Петрови синови: Дмитар⁸⁾, Никола и Јован. Овај најмлађи син Петров, кад се 1541 г. вратио из Лајпцига са универзитета, отео је Поликсени подруме у Нађлаку и тамо оместио своје вино. Али 1539—1543 г. умрла су ова три сина Петрова без потомака и са њима је *изумрла мушка страна породице Јакшића*.

За Јакшићево имање многи се отимали; један део имања држала је још неке време удовица Маркова под покровитељством краљице Изабеле, која је тамо господарила. Али се и она набрзо морала повлачити испред турских освајања ка северу. И Ана Јакшићева морала је са својом децом такође селити. Г. 1551 освојили су Турци први пут Нађлак. Ипак је муж Марије Јакшићеве протествовао кад је Márgósi Gáspár хтео да заузме један део имања Јакшићева, а 1560 г. Јелисавета и Схоластика поново су поделиле имање. У дупликат повеље, који је издан Јелисавети 1563 г. уведена су и њена деца: Јелена, Гургур и Клементије.

То су резултати ове расправе⁹⁾. Велика је штета што Боровски није употребио српске изворе, којима би генеалогiju породице Јакшића допунио.

Боровски је погрешно, кад је (стр. 17) Јелену, жену Деспота Јована, назвао сестром Стевана и Дмитра Јакшића,

⁵⁾ Једном му је позјамила нована и „Despuna.... relicta magnifici condam Radwi waywode Transalpiensis.“ О тој Деспини и. Гласник 47 (1879) 183—4.

⁶⁾ У марту 1536 пише, да је „ultima jam senectute gravatus“ (Borovszky, I. с. 26.)

⁷⁾ „Domina Polixena.... ex paternis eiusdem laribus secum ab urbe Romana“ дошла је неке ствари (Borovszky, I. с. 25.)

⁸⁾ То ће бити онај Дмитар, што се помиње у Летописима 1510 г. Гласник 53 (1883) 105.

⁹⁾ Ја сам овде изнео само резултате о Јакшићима. Садржину целе расправе в. у Летопису МС 204 (1900) 343—6.

На рушевинама

Дај ми руку да те водим туда,
— Тек чувај ми се да ми не посрнеш, —
Где, како бршљан обрас'о је свуда,
Дивота сама куд год оком срнеш!
Где, лаки дахор косицу ти глади
И њаволасто у њедра завири,
И обрашчиће вреле твоје хлади
И опет даље несташно отвори.

О дај ми руку! Је ли да је красно
Са оне хриди гледат' оне равни?
Где звијезде дрхћу, дрхће небо јасно
И сјећају нас усмена данни'.
Ах, ближе мени. Не плаши се ништа!
Кроз' поноћ тиху нека сова хуче,
У овом храму нашег светилишта
Вјечитој тајни тражит' ћемо кључе.

О, хајде са мном, моје мило лане,
Кроз густу шипраг лутаћемо сами,
Ах, лутаћемо докле данак сване.
О хајде са мном у тој полутами.
О, хајде са мном кроз те краје мирне,
Јер брзо лете дани људске среће —
И наше усне смрт ће да дирне,
По гробљу нашем никнути ће цв'јеће.

† Авдо Караџевић Хасанбегов.

О фотографији

(говор којим је отворена прва аматерска фотографска изложба 20. маја 1901.)

Како је пре 40 и неколико година, проналаском фотографског снимања на сувим плочама, олакшано фотографисање; од како је у даљем развијању тога проналаска настало спремање тих плоча веома осетљивом смесом — емулзијом — и од како је пре двадесет година усавршен тај начин справљања емулзијом од желатина и бромида сребра, фотографија је веома живо ширила област примене своје, и број је њених припреника и примењача сваким даном растао. Томе су припомогла друга разна фотохемијска оптичка открића и усавршења, која су посао и време око фотографског снимања постепено svela на веома малу меру. Лагодност и угодност техничког руковања са фотографском справом, и поузданост у употреби већ сложеног и спремљеног хемиског, фотографског прибора, добавила је фотографији велики број оних примењача њених, који се иначе њој служили не би, пошто немају потребне стручне спреме, ни потребног времена за самостално вршење приправних радова око фотографисања. Тим начином фотографска справа дошла је у руке многим научњаку, уметнику, војнику, путнику и пријатељу природе и лепе, поучне забаве. У

њиховим рукама служила је и служи она разним смеровима, и допринела и доприноси к осветљавању и сазнавању многих природних појава на земљи и у ваздуху, многих појава и тековина у садашњем и негдашњем животу и раду човеку.

Фотографска је справа постала важна и драгоценна чињеница у људској култури. Она је с њоме везана како на пољу чисте и примењене науке, тако и на пољу радности и техничких тековина.

До свога садашњег склопа, до свога садашњег физичког састава и облика, дошла је она тек услед многог и дугог људског, умног напрезања и покушавања; као што је и хемиски прибор за фотографисање уз њу, сазнаван и прибрајан тек многим дуговременим трудом, и многим понављаним покушајима великог броја испитивача и научњака, кроз векове.

А о правој и главној чињеници при фотографисању, о правој створитељци фотографске слике — о светлости — размишљавали су људи, и тражили су да јој постанак и природу проуче, од оног часа кад су сазнали утицај сунчев на боје природних тела и људских творевина.

Већ пре две тисуће двеста и неколико година језински филозоф Аристотел († 322 пре Хр.) размишљавао је и научно писао о светлости и њезину утицају и дејству на живот земних створова.

Од његова времена до данас, у дугом низу векова, трудно су прибирани и више пута пречишћавана она знања о светлости, која данас чине значајан и важан део садржине и грађе у Физике и Хемије.

Тог вековног рада плод је *фотографија*. Она је зато у присној вези с науком. С напретком ове и она напредује, потпомажући својим успесима и напредовање науке.

Фотографисање оснива се дакле на науци. Без научног основа од њега не може бити озбиљне и праве користи.

И ако је индустрија, поглавито с рачуном на што већу проходњу својих производа, фотографско снимање и извођење слика збила готово на просто механично руковање фотографском справом и хемиским растворима, ипак ће правој уживања и радости у раду своје имати само онај који располаже довољним знањем оптичким и фотохемијским те ће тако моћи самостално и поуздано наћи и помоћи се у приликама које можда нису предвиђене у упутствима за фотографисање.

Језини су познавали законе по којима светлост пролази кроз тела, по којима се одбија са глатких површина, и давали су оптици места у математици. Што је Аристотел писао о простирању светлости и о бојама, налази и данас потврде у науци.

Да се на сунцу мењају боје неких природних и вештачки начињених тела, спомињу у списима својим како Витрувије (1. век пре Хр.), архитекта императора Августа, тако и Плиније, (1. век по Хр.) познати писац римски.

Евдокија, кћи византског цара Константина VIII. — у X. веку — наводи у спису својем о пурпурној боји, да ова тек на сунцу добија своју живост и ватру.

Промене, које сунчани зраци изводе на телима, опажене су и кроз средњи век. Научар XIII. века Albertus Magnus († 1280.) и пр. казује, да соли сребра поцрне кад дођу у додир с органским телима и да исто тако људска кожа поцрни кад се премлаже раствором нитрата сребра. Научар један у XVII. веку (Glaub) наводи, да се тим раствором при дрво, перје и друге ствари. У XVIII. веку писац један препоручује раствор нитрата сребра за писање

и цртање по мрамору, кости и другим предметима отворене боје; а други поучава, како се тим раствором, пошто се најпре шеснаест пута разблажи водом, риђа коса може претворити у црну.

Знало се, да на сунцу боју своју мењају једињења хлора са живом, златом и сребром.

Али променама тим, као и сличним на другим једињењима и телима, није се знао прави узрок. Приписиване су те промене утицају ваздуха и сунчеве топлоте.

Године 1727. немачки лекар J. H. Schulze доказа опитима својим, да је сунчана светлост једини прави узрок што једињења сребра црне; и отвори тиме прави поглед на светлост; њена својства и хемијски утицај на биљни, животињски и минерални свет.

Опште његове поновно је 1802. године Енглез Wedgwood, али с јасном тежњом да хемијско дејство светлости употреби на добивање слика.

Пре њега су на бољем сазнавању хемијског дејства светлости радили познати научари: Priestley, Sheele, Ber-

— фиксирање — снимка, али у вези са новим, самосталним проналаском начина за први део, за снимање слика.

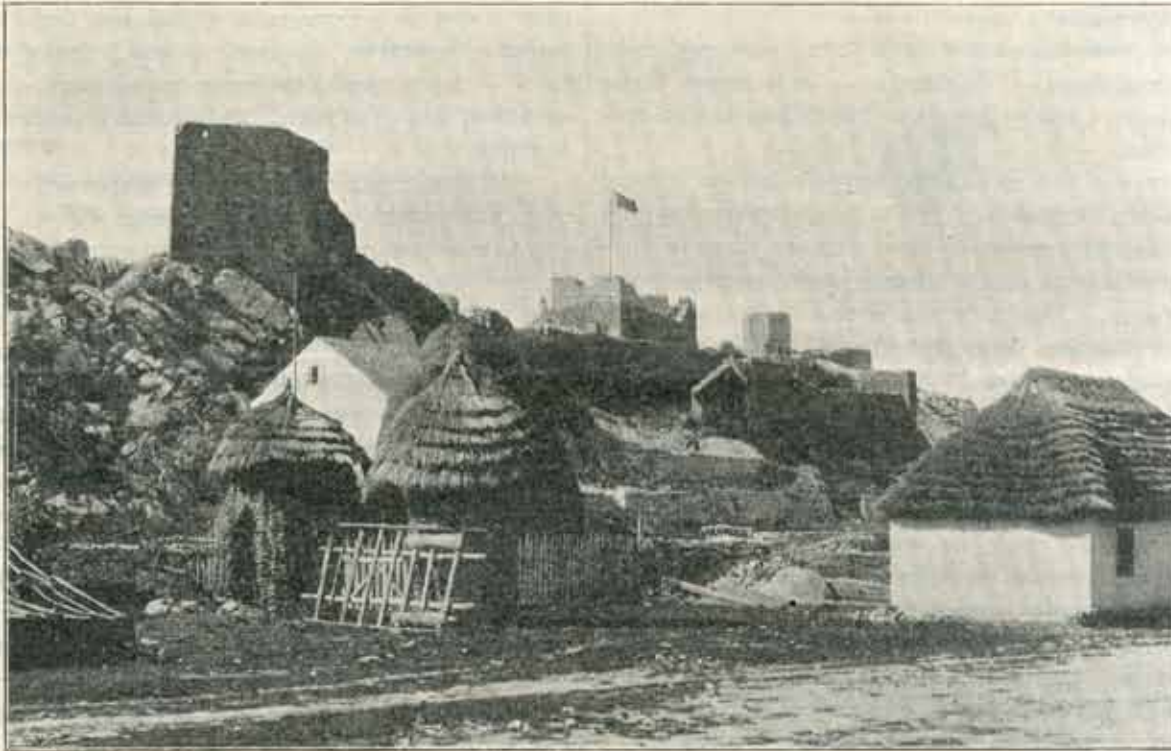
Тај нови, самостални проналазак на пољу фотохемије и фотографије, успех је многогодишњег труда двају Француза: Nicéphore Niépce-а и Louis Jaques Mandé Daguerre-а.

Обојица су за проналазак свој имали ослоња у научним радовима ранијих и савремених хемичара који се бављашу о испитивању физичких и хемијских промена на неорганским телима услед утицаја светлости.

Чудновато је пак, што у свим овим научним тежњама за сазнавањем фотохемијских појава, није никако узимато у обзир и добивање слика, било контактом, било о помоћу коморе.

Истраживања су се поглавито тичала теорије о светлости, фармације и хемије. У погледу пак фотографије, у погледу снимања и утврђивања — фиксирања — слика, није учињен никакав корак у напред, по се остало на тековини Шулцовой и Вержудовой.

У толико више заслужују признања наведена два

ТВРЂАВА У ПОДГОРИЦИ.

thollet, Chaptal, Saussure, Vauquelin, Herschel, Ritter, Wolleston. —

Wedgwood је раствором нитрата сребра напajaо папир и кожу, па је на њих полагао предмете од којих је желео имати слику. Изводио је тако слику, како се стручно вели, контактом. Увињао је на то листиће, дртеже и слике израђене на стаклу и добијао тако беле слике на мрком пољу, јер је непокривени део папира или коже на светлости потамњивао.

Wedgwood је покушавао да слика и с помоћу мрачне коморе. Али у томе успео није, као што није био успео да своје контактом добивене слике сачува од промене на светлости. С тога је морао држати их у мраку.

Wedgwood је трудом својим пронашао само један део фотографског рада: пронашао је основ фотографском снимању. Тек после тридесет и седам година, пошто је међутим проналазак Wedgwood-ов већ био заборављен, објављује се и други део рада фотографског, утврђивање

Француза, који су најпре сваки за себе, а доцније заједнички, чудноватом издржљивошћу, више од двадесет година, у тишини трудили се око израде слика с помоћу коморе и око њихова фиксирања, као што су се још трудили да израде плоче за штампарско умножавање фотографског снимка.

На овом другом послу радио је с успехом поглавито Niépce, служећи се асфалтом, извесним растворима и киселинама; а први начин фотографисања с помоћу коморе, јодида сребра, живе и извесних раствора, успешно је извео Daguerre те је, у спомен проналазачев, начин тај прозван: Дагеротипијом.

Године 1839. извесен је тај проналазак пред Француску Академију Наука. Исте године откупила га је француска влада, давши проналазачу престојну доживотну пензију.

Дагеротипија нашла је одмах велика одзива и ван граница Француске, како у научњацима, тако и у публици.

Но док је Нерсе-ов проналазак, — назван Хелиографијом — остао основ даљем усавршавању начина за умножавање снимака фотомеханичким путем — штампом, Daguerre-ов, тако живо поздрављени и усвојени проналазак, морале у пракци поступно уступати места сличном савременом проналазку Енглеза Fox-а Talbot-а.

Овај је већ пре објаве Daguerre-ова проналазак, у почетку 1839. године, Научном Краљевском Друштву у Лондону поднео био опис проналазак свога, у ком је подлога за слику била хартија спрењена раствором кујинске соли и нитрата сребра. Он је управо прихватио тековину Веувудову, и усавршио је поступно тако, да је и контактом и с помоћу коморе добијао са предмета негативну слику, а са ове опет позитивну, служећи се при томе растворима које је сам пронашао и опитима утврдио.

Тако је Талбот фотографији дао могућности за неограничено умножавање снимака, чиме је проналазак његов добио знатну превалу над Дагеротицијом, која се за сваку поједину слику морала служити комором. Но због хрупавости подлоге — хартије — Талботови снимци беху груби и нејасни у појединостима.

Томе се хтело доскочити тиме, што се хартија превлачила белачевином — албумином — која се већ и као подлога за јасне и нежне негативе употребљавала на стакленим плочама.

Дагеротицију пак сасвим из употребе избаци године 1851. проналазак Енглеза Archer-а и Fry-а. Употребљујући као подлогу за негативе *колодијон*, напојен јодидом сребра, они постигоше да изводе нежне, јасне и оштре слике у жељеном броју, а на брз и лак начин.

С тога се њихов начин фотографског рада у опште усвоји, у нечему усаврши, те служи још и данас у приликама у којима се тражи рад са т. зв. влажним плочама.

Daguerre је већ успео био да својим начином изазирања слике на плочи, некадашње вишесатно стајање предмета пред комором, сведе на минуте. Али је ипак још неколико минута требало за снимање људског лика.

Велику олакшицу у томе донесе и сликању ликова велика маха даде сочивка коју је године 1841. израчунао професор Petzval, а израдио оптичар Voigtländer у Бечу. Њоме је веома скраћено време за снимање, јер је пропуштала обилну светлост на осетљиву плочу у комори.

Велико је одушевљење за фотографију обузело било свет, те је гомилама ради сликања врвео у фотографске радионице које се свуда у великом броју отвараху, кад је 1858. год. Disderi у Паризу, за људске снимке завео био формат карте посетнице — визиткарте.

Проналазак Daguerre-ов покренуо је пажњу многих научењака на фотографију. Њиховим испитивањима унесена је у њу многа оптичка и хемиска допуна, поправка, усавршење и повина с тежњом за бржим, поузданијим, тачнијим и лепшим фотографским радом.

Плод је такве тежње проналазак т. зв. сувих негативних плоча које се много раније, пре употреба у комори, спремају и чувају, и којима се лакше рукује но са т. зв. влажним које се тек пред самим снимањем приправљају, а не могу се за доцнију употребу чувати.

Сувих плоча има од више врста, а уведене су у фотографију године 1855. Најосетљивије су данас пред зрацима сочивке оне које су превучене емулзијом од желатина и бромида сребра. Граде се од године 1871.

Без пуног успеха остао је до данас још толики труд и тежња многих научењака XVIII. и XIX. века, да се фо-

тографске слике израде у бојама снимљених предмета; да се на фотохемиски приправљеној подлози ухвати и утврди слика онако како се у природним бојама види на мутној плочи коморе. Неки се начини већ знају којим се боје на подлози изводе, али још није пађен хемиски поступак којим се могу и утврдити, фиксирати.

Веома велику услугу свестраној просвети и напретку, науци, уметности и радности врши фотографија тиме, што потпомаже и развија успешно сваки штампарски посао, спремајући му лако и поуздано све потребно градиво за илустровање. Автотиција, Фототиција, Хелиографија, Хелиографира и други фотомеханички начини умножавања, дижу вредност и цену смеру свакидашњих листова, популарних и научних дела сваке врсте.

Због оваких услуга и користи општем народном напретку, многе су државе установиле заводе за поучавање у фотографисању и за научна истраживања на пољу фотографије.

Фотографија је дакле веома важан и значајан проналазак. Она је лепа и корисна награда дугом и издржљивом раду у ком су учествовали научењаци свију образованих народа. Французи, Енглези, Немци, Италијани, Швеђи, Руси — могу именовати своје трудбенике око сазнавања оптичких својстава светлости и њезина хемиског дејства у природи.

И данас живом ревношћу, преданошћу и обазривошћу, научењаци и стручњаци свију народа, раде на расветљавању још нејасних физичких и хемиских појава које се тичу фотографије. Многобројни стручни листови доносе нове научне погледе и тековине; шире и утврђују важност и вредност фотографије по многа и разна људска умна и ручна занимања; помажу да се усавршава и олакшава њена примена, чиме она поуздано осваја нова земљишта и увећава коло својих примењивача и пријатеља.

Једно је освојење фотографије повод нашем данашњем саставку овде, на коме сам се усудио пред штоване слушаоце изнети, у лаким потезима, развитак фотографије, њену цену и примену у људском различитоме раду.

Освојење је то извршено, признато и потврђено првом изложбом фотографских радова, израђених трудом и вештином пријатеља фотографије — аматера — у нас.

Мој говор је пак у име отварања те изложбе.

На изложби нису радовима својим заступљени сви пријатељи фотографије у нас, у Краљевини Србији. Од њих учествују у изложби само тридесет и пет, који чине тек четвртину правог броја аматера у Србији.

И ако на тај начин, ова прва изложба фотографских радова српских аматера, још не показује прави обим и ступањ фотографије у нас, ипак она већ јасно казује, да је фотографија давно престала бити играчка или проста забава за српске аматере. Она већ има одређени карактер свој, који потиче из аматерова смера, његова техничког умења и укуса.

Аматеру су отворена сва поља на којима фотографија служи науци, уметности и радности.

Док су стручњаци и научењаци везани за изучавање свог нарочито изабраног предмета, — бавили се они макро — или микрофотографијом, — докле аматер може справом својом да ухвати све оне разне појаве и прилике живота и света, које га занимају. Има, истина, и аматера специјалиста.

Како ови, којима је омилела или само једна или само мало коло ствари за снимање, тако и они аматери, које

све привлачи што се истиче обликом или значењем својим, могу бити успешни и цењени учесници у прибирању градива за разне врсте рада око сазнавања природе, људи и људског живота.

Антропологији би н. пр. послужили снимањем људских типова, лобања, скелета и музија; етнологији снимањем човека у разним друштвеним приликама, при занимању, и снимањем свега човеку за живот потребног прибора.

Животиње, од највеће до најмање; биљке, од највеће до најмање, у разним изразима и на разном ступњу живота свога, нуде научног приноса зоологији и ботаници; а облици брда и планина, слојеви од којих су ове сложене, промене које на земљи изводе природне силе, нуде фотографију података за Геологију.

Небројени су створови више људске културе, радови архитектонски, скулптурски и живописни, које аматер може прибирати за изучавање уметности и радности.

Архитектонски споменици наме га на снимање како спољним обликом тако и унутарњем склопом и изгледом својим; скулптурски, исто тако својим пуним обликом и садржином, као и својом применом у облику рељефа, на разним радовима каменим, металним, земљаним и од другог градива.

Са живописних радова прибавиће аматер цртеж, композицију и садржину; а снимцима са старих цртежа, натписа и записа, старих рукописа и књига, моћи ће послужити историји, као и њеним помоћним наукама, палеографији и епиграфији.

Фотографске слике његове — фотограми — моћи ће снажно и корисно потпомагати вишу и нижу школску наставу, кад се парочито за то спремају (као дијапозитиви) пројекцијоним апаратом, увеличане, баце на бео зид или платно. У школска учила увршћен је већ и стереоскоп, јер онима, који иначе не могу себи представити по цртежу на хартији, олакшава сазнавање телесности у предмета.

Исто тако за научна истраживања и при настави служи и кинематограф. Њиме се дају анализирати јачи и слабији покрети тела.

У том погледу он услуге чини медицине бележећи н. пр. физиолошке и патолошке покрете и т. д. Баллистици даје података о путу и кретању пројектила.

Пошто фотографија тако знатно и корисно утиче на научне, уметничке и друштвене прилике, и пошто ће утицај њен само још више ширити се и јачати са развићем и успесима оптичких и фотохемијских истраживања, то ће и улога спремног и свесног аматера вазда бити корисна и призната. Од његових слика имаће користи природне науке, етнографија и историја и друге дисциплине; а његовим некуством у раду користиће се и сама фотографска вештина, са гледишта хемиског, техничког и вештачког.

Озбиљан и здрав правац у примени фотографије; појимање важности и вредности изабраног предмета са његова облика и садржине, са донадљивости и лепоте, опажа се у знатној мери на сликама прве српске аматерске изложбе.

То је пријатна појава која нас најпре уверава о узимљивости аматера у фотографисању, и затим даје наде да ће се успешно моћи постићи смер овој изложби, а то је: оснивање аматерског удружења — клуба, — у коме би се створило средиште за узајамно обавештавање и за заједничко старање да се тако лепо зацетој љубави према фотографији даде жива и стална опстанка, а с патриотском намером: да фотографија буде призната помоћница у народном духовном, просветном и материјалном напредовању.

Висока је и племенита та задаћа коју би клуб аматера узео на себе.

Али број аматера у нас, и успех у радовима оних који учествују у изложби, дају погледа за остварљивост клуба и његова задатка.

Прва аматерска изложба у нас појава је која треба да обрадује сваког пријатеља народног напретка.

Ако ми се допусти исказати своје личне осећаје, онда морам признати, да ме је изложба обрадовала, што налазим, поред доказа о успесима у савлађивању практичне стране фотографисања, и лепа доказа о тежњи да снимак својом садржином и представом задовољи захтеве лепоте.

То се постигло већим избором места за снимање; избором најподеснијег осветљења, и употребом свију средстава која фотографију од укуса стоје на расположењу при тежњи да му слика буде што савршенија, што ће бити, ако поред усавршене технике, одабране садржине, носи и све белеге лепоте.

Да ли је заиста тако, о томе се, штовани слушаоци, изволите сами уверити.

Благодарећи Вам на наклоном саслушању, молим, почастујте изложбу својом посетом. *Изложба је отворена.*

проф. М ВЛТРОВИЋ.

На Неву

— С. Ј. Мадсон —

Тинина свуда нема
На небу месец пун;
Таласи брзе Неве
Носе наш мали чун.

Снажно сам десном руком
Твој нежни свио стас,
Па дуго, дуго слуш'о
Твој слатки, звонки глас.

Плавих очију твојих
Како је јасан сјај;
Љупкога твога бића
Како привлачан бај!

Љубиух ти усне рујне
У слатком жару свом,
А само месец беше
Сведок призору том.

И ти задрхта силно
Ко да те узе студ,
Па спусти лепу главу
На моју снажну груд.

И сад на грудма мојим
Почиваш тихи сан...
Ох спавај, спавај само,
Тако очекуј дан!

Петроград.

Драгослав.

Сан

— Болеслав Лрус —

четвртој години медицине беше један сиромаш њак. Код некаквога влаковођа, чак у предграђу, имађаше кондицију за неких шест рубаља, а једну опет код неког ситничара у једној од склопитијих улица, — за тричаве три рубаље.

Становао је на крају Варшаве, на четвртом спрату, за четири рубаље. Станарину, може се рећи, није баш уредно плаћао, али не зато што би тиме хтео упропастити свога газду, већ што је слабо и ретко „мирисао на паре“. Имао је излизани мундир, сав избедео на шаповима, са тако истржим дугметима да се на њима већ у велико видео црвени бакар. —

Његове панталоне беху тако филигрантне да су се могле једва сматрати као логаритми пређашњих панталона; џепове на њима називао је *Торичелијеви празници*. У њима никад није било ничега, те ваљда од некога стида и побегаше од панталона, а њихова места заузеше рупе — али какве рупе? — дубоке чак до срединта земљина.

Због тако ванредних епидемијских пралица сироти универзитетски грађанин имађаше веома узале груди, трбух му беше скоро са леђима срастао, а глава вечито оборена (али не због таквих великих наука већ просто због мршавог врића на њом се једва држала).

— Да сам нешто Господ Бог, друкчије бих ја удесио овај свет! говораше по некад. Нашла бих себи кондицију за тридесет рубаља месечно, ручавао бих свакога дана, купио бих себи зимски капут, платио кирију за стан... А овако?... Ништа! —

По некад би сањао о својој будућности и размишљао:

— Дао бих стотину дуката ономе који би погодио, да ли ћу доживети свршетак медицине или не. Јер са оваквим кашњем, с овим грозницама, с овим избацивањем... На послетку, шта му знам! Нећу ваљда ја бити крив ако Јевропа изгуби у мени генијалног лекара... А вала и знао бих лечити. Сваком болеснику овакав рецепт: сув стан, ложење свакога дана, доручак и вечера могу изостати, али ручак мора бити, одело увек читаво и према календару. На онда, ваља имати најмање две своје кошуље, а поред тога... чувати се доктора и лекова.

Једнога дана, баш некако пред Божићне празнике, прими наш пријатељ 5 рубаља за кондицију и нађе се у великој недоумици. Хтеде платити станарину за јули, али му се никако не даде. Морале вратити неком другару 3 рубаље дуга, а неком бакалнику платити 85 копјејки за разне кухињске артикле, вратару целу рубаљу за разне услуге... Одакле, по Богу, да се нађе станарина за јули? Беше тако забринут због немогућне буџетске равнотеже, да се тек у подне врати кући у Ниварској улици. Чим је платио вратару дуг и затражио кључ од стана, одговори му вратар чешући се по глави:

— Онај, молим Вас, Господине, тамо су се већ уселили, код Вас на четвртом спрату.

— Шта?... Како?... Ала је то неки допужа! узвикну њак и маши се махијално џепа где бандити држе ништоље, а обични смртни — повце.

— Газда је казао — поче вратар — да Господин није платио више од пола године и за то је наредно да се Ваше ствари снесу у моју страћару а стан да се изда неком

бачвару. Нека сиротиња, Господине, пука сиротиња! Онда настави: Помислите само, жена, троје деце... већ сам им данас позајмио кромшира и усља. Да није те Ваше собе — како бачвар вели — смрзнули би се на улици заједно са дечурлијом.

Сиромашни медицинар удуби се у мисли:

— Тхе, кад је тако — рече — нека буде: уступам.

Али да је у мој стан ушао Блох или Кроненберг*, показао бих ја газди шта то значи презирати своје обавезе.

Климну главом и изиде на улицу, не питајући чак ни за своје ствари, што је, у осталом, и личило правом мудрости који је од земаљских блага имао само један анатомски атлас, четкицу за зубе и пола пешкира. Није више мислио ни о газди ни о бачвару. Изгледало му је као да је у малој патри и да би после пунодневнаг поста требало мало мезетисати, ма да не осећаше баш тако досадну глад. Грозница а, може бити, и нарочита вежбања много значе у таквим случајима.

Сврне дакле у један дућанчић где, као прави гурман, купи две суве салезаде, а као практичан човек: комад црног хлеба; па онда охоло нареди, да му целу ову набавку увију у добелу хартију од шећера. Бакалка га погледа мало чудновито и као са неком сумњом, да неће може бити на Северни Пол; у самој ствари посумњала је да оном кулцу у сваком случају не дотиче увек новаца, ни зато пажљиво разгледаше пружени новац, да није можда лажан. Добивши 20 пара кусура, нађе се наш пријатељ на улици где по снегу, који се са блатом мешао, јурачу пуна месарска и лебарска кола, а са њима и слонице са дубићелима поестеких утисака.

У један мах, на углу улице, зграби га за руку нека старица, сва у дровцима, и поче снажно викати:

— Господине, Господине!... Погледај на мене сироту!

„Нема сумње, осетила је кобасице [за дивно чудо, како те гладнице увек намиришу]! — помисли медицинар, па да би избегао компромитовање — даде баби последњи дваеснарац,

— Бог ти срећу дао!... узвикну баба са пјетосом некадашње велике даме. Тако се бар могло судити по њеним узвицима пуним декламације и осећајне суптилности.

Сиромаш медицинар оте се као опарен из њених паручја.

— Их грозне бабетине! мишљаше. Њезина махрама и мој мундир тако личе једно на друго, да свет може помислити: некакви омо рођаци. — Па ипак, у целој тој вреви, лупкању звонцади, задирању саоница о калдрму, зирјању кола... чинило му се да још непрестано чује како га баба благосиља гласом, некада живим, али сада веома промуклим.

— Бог ти срећу дао!

„Срећа?“ мишљаше медицинар идући по тротоару на ком га је свет непрестано гуркао. — „Па шта је то срећа? Чуо сам много пута овај израз, и ма да имам свега у животу, ма да имам пуно права да се задовољним назovem, ипак не бих смео тврдити да сам се у животу икад срећним осећао... Е, а село код Вајера? Зар и оно не вреди? Нека ме јаво носи ако онда нисам појео бар пет салезада и по фунте спра; земичке и да не рачунам. Јес“, а пунч? Све је било, бајачи, „оригинално“. Рум — „оригиналан“ Гоа (узет код Фукса), Вургуцац — „оригиналан“ (код Малвијака), па лимунови... И лимунови беху, без сумње, оригинални.

* Богати Варшавски банкари.

Нио сам и јео као какав принц. Било је и лепшег пола; ако се не варам, из најбољих казана где се јело даје само на порције. Ето, видиш! На ипак не могу рећи да је то била Срећа, и ако ме онај пунч већ на другом сирату беше пријатно занео... Та шта, ни заноси од пунча ни девојке из најбољих казана... аја, то није била права Срећа! На том красном сећу било је баш свега: песме, вина, девојака, па ипак се све то завршило муком и повраћањем. Па шта је то Срећа?»

Пре неких дванаест година, када је оно за Ђожић путовао кући, беше му, због лаког огртчића, тако ладно, ужасно ладно, да је већ помислио, како ће се смрзнути на путу. И прсти и уши брвдише као жива ватра; нос није никако осећао; ноге му бежу као од дрвета; а дрхтао је као у најжешћој грозници. Али кад стигне кући и попи чашу врела чаја с млеком; када леже у кревет, те му се

већ беше спустио вечерњи сунто. Иза црних дрвета и гвоздене ограде виђаху се, овде онде, запаљене светилке. По стазама промицаху, с часа на час, пролазници који тако хитаху вратницама као да их, рекао би, гони ноћ и зима. Неколико паса играло се по снегу, а један, који се одликоваше од других својим мршавим трупом и дубоко подвијеним репом, гледаше их из далека, тако мичући својим слабинама као да је имао чврсту намеру сести задњим ногама да предње мало протре. Ово подсети сиротог студента да је и он жестоко озлебао. Зато метну на клупу свој завежљајнић са хлебом и салџадама, па поче трчати стазама тарући своје уши и лунајући рукама о бедра.

— „Мора се признати“, мислиаше у себи осећајући блажене последице оваквих вежбања: „да је ипак човек смиреније биће од пса који није кадар ни своје уши протрети“. У један мах чу се испод клупе узнемирено ру-

У. ПРЕДИЋ

КОЈО.

уочене ноге почеше по мало загревати, — осети неко нескрозно блаженство. Сав срећан сећао се: како су му уши гореле и како је оно несвесно дрхтање остало негде далеко у пољу. Сениа очеве главе, са непритворно великим носом што се кретало тамо амо по зиду, изгледаше му веома смешна и занимљива. Па и свећа је некако веселије горела, а он се успављивао, са задовољством мислећи о мразу што га поштено беше намучио. — И после је у његову животу било доста оваквих мразова, кише, гледи и спавојаних негода. Али, за лично чудо: ни једну од тих негода не би дао за сећање са пунчем и „госпођицама“, па чак ни за кондицију од 30 рубаља! Јер је свака патња остављала у његовој души некакву нарочиту сласт, благосав, мислину која се није могла заменити ничим другим. Дакле, то је Срећа! Скоро смешно!..

Тада опази да је већ у Саксонском Врту у који се

скање зуба. Медицинар погледа. Његов завежљајнић лежаше на снегу сав ископан; салџададе већ није било, а остатку хлеба светлио се баш онај пас што је мало пре о онаквом меланхолијом посматрао трку својих другова. Сад је, ето, лепо оео, реп му је био још подвргнут, али оне његове мршаве слабине као да бежу много нижије него мало пре... — Да Бог да те...! рину сироти студент. Једним скоком вађе се код пса и поштено га одалами у „гарнитуру“ белих зуба. Пас заскика, поскрте па као на јурин полете најближим вратницама, ужасно скачећи: Ај — ај! — ај — ај! ај — ај!... ај — ај!

Тек сада, угледавши испенану хартију и огриске непоједеног хлеба, осети наш пријатељ и тачно одреди да је скоро промрзнуо, да је веома жедан, да нема круна над главом и да слушацац четврте године медицинског одсека не може више остати у тако сумњивом положају. — Нећу

ваљда чекати на улици док ме свега промрзлог не однесу у полицију? Та имам ја, Бога ми, красан „locus“: ма ко од наших дежура сад у клиници болнице *Мали Исус*; отићи ћу па ћу га замолити...

Десетак минута после овога био је у клиници, где доиста затече дежурнога колегу којем се понуди да га код болесника за целу ноћ замени. А колега га посматраше изјавив му да му болеснике не би уступно ни за које благо, али ће му дати кревет у соби која тамаи беше празна. Колега је био толико предусретљив, да му је чак помогао саући се, наредио да му се донесе чај, наместо га, покрио и ставио му термометар под мишку.

— Ваљда не мислите, колега, да сам болестан? смејући се упита наш пријатељ. Сва је неагода што ме је газда најурно из стана, па сад немам где преноћити... Да није тога, не бих Вам доиста долазио у клинику.

Дежурни му је одобравао мислећи у себи: да му стомак није толико празан, да није лаког запаљења плућа, 40 степени топлоте и 120 удараца била — могло би се још и помислити да је потпуно здрав. Међутим сиромаш медицинар свакога се часа осећаше све боље и боље. Уохитио га болнички кревет, те је с часа на час признавао свога колегу да философски продискутују о теми *Шта је то Срећа и за што ће овај свет?*

Око 10 часова у вече беше већ тако расположен да је непрестано певао и смејао се, и замалео да пошто по то изиде у варош, јер по његову мишљењу беше већ лето, те је и сунце сјјало.

Једва га могаху задржати у кревету, докле најзад, после силног отимања, не овлада њиме потпуна клонулоост и укоченост у којој не чу никаквих гласова и не виде људе који се муваху тамо-амо. Пред његове очи, затворене за земаљске ствари, изиде други свет. Нему се учини да је у селу и као гледа небо за сунчева заласка. Небо је било као смарагдни океан покривено златастим и сребрастим острвима на којима беше и људи и зверова и биљака.

— Биће да сам у жестокој патри! помисли болесник. Али што не бих гледао, кад је то тако занимљиво и дено.

Стаде дакле ову нову земљу посматрати са скептичким осмехом човека којему показују трентаве слике и причају занимљиве бајке.

Шабач

(СЕРИЈСКЕ СЕ)

РУЖА ВИНАВЕР

Прекор савести

(Мориц граф Штрахвиц)

воја рука грли ватрено и снажно,
Око муњом сева и пољупци горе;
Али на твој челу неки облак мрачан
Показује да те тајни јади море*.

„Ја те љубим као што плам пожар љуби,
Као вила горска месечину благу,
Као вали речни што обалу љубе,
Као поток бистри своју дољу драгу*.

„Ја те љубим као што свет светлост љуби,
И још више љубим, с пуно вере, нада;
Па ми реци, драги, не љути се само:
Са какова јада срце твоје страда?“ —

„Срце ти је топло, велико и меко,
Поносито тело, око тако сјајно,
Господског си стаса, дивно си створење
И знам да ме љубиш страшно и бескрајно.

Па чуј, дакле, сада шта ми чело мрачи,
Шта ми срце мори, силно и дубоко:
Љубио сам и ја, у млађано доба,
Једно дивно, красно чедо плавооко.

Ја је љубљак као што плам пожар љуби,
Као вила горска месечину благу,
Као вали речни што обалу љубе,
Као поток бистри своју дољу драгу.

Ја је љубљак као што свет светлост љуби,
И још више љубљак створ нежан и мио.
Почуј сада, мила, стегни срце своје, —
Па сам ипак њојзи ја неверан био.

То ми покој руши, то ми чело мрачи,
То је моја сега силна, неизмерна:
И ти мене љубиш к'о што ја њу вољак,
Па и ти ћеш бити једаред неверна!*

С. Д. МИЛЈКОВИЋ.

Косовска епонеја

ПРЕГЛЕД ПОКУШАЈА ЗА СASTAV НАРОДНОГ
ЕПА О БОЈУ НА КОСОВУ

од С.

(НАСТАВАК)

И

Пре него што пређемо на преглед књижевничких покушаја за састав косовске епонеје, биће потребно да се упознамо с народним причама и аредалима о боју на Косову.

Може се као поуздано рећи, да су народне приче о косовском догађају постале у оно време, у које су постале и прве песме косовске, а то је, као што се у опште мисли, морало бити наскоро после самога догађаја, у првој половини 15. века, када се појединости његове, по причањима очевидца, још живо одржаваху у памети народној. Ми данас немамо написаних прича и песама из тога доба, те не можемо поуздано знати у колико се оне разликују од данашњих косовских прича и песама; али, да су оне биле у неколико друкчије од данашњих, о томе не може бити сумње. Оне су се, кружењем по народу од уста до уста, мењале и по облику и по језику, док нису добиле овај општи национални карактер који данас имају. Али је, свакојако, садржина тих прича и песама остајала у главном иста.

Доста приближно мишљење о тим првим причама и песмама о боју на Косову може се добити читањем наших старијих историка и летописца, који су се у описивању косовских догађаја већином служили народним предањима, и о у толикој мери, да Новаковић у својој расправи, коју смо већ помињали, вели: „Нема ниједног момента наше историје, у ком би било народно причање толико узбило историју колико је у овоме.“ Тиме се одликују историје и летописи доцнијега доба, а нарочито 16., 17. и 18. века. Поетски дах, ред причања, појмање догађаја и личности у њима, исти су који и у данашњој народној песми и причи о боју косовском.

Међу данашњим старијим косовским песмама, нарочито међу онима у Вуковој збирци, не находимо оневане све оне моменте косовске, који су познати из народних прича и о којима се казује у летописима; песме о њима или се заборавиле, те у предању не доспеле до нас, или Вук није наишао на добре певаче од којих би их записао. С тога су се поједини књижевници у саставу косовске епонеје, ради допуне и везе појединих момената, користили тим побележеним причама. Па и сама велика Петрановићева песма, која је новијега доба, спевана је по таквим причама.

Све то чини да је потребно упознати се с тим побележеним народним предањима о боју на Косову, како бисмо могли боље оценити: у колико су поједини покушаји за састав косовске епонеје основани на народним песмама и предањима. —

Српски историски извори, који су за наш циљ од пресудног значаја, у причању о косовском догађају све су оскуднији што су му по времену ближи. У летописима и белешкама из прве половине 15. века находимо врло кратке описе у којима се казују само поуздани историски факти: да се косовски бој десно на Видовдан 15. јуна 1389.; да су у том боју погинула оба цара — Мурат од мача одважнога Милоша а Лазар у јуначкој борби; да је Лазар жив дошао у руке Турцима који су му по заповести још жива Мурата главу одсекли; да је Турака на Косову било много више него Срба; да је бој био страши и очајан. У неким се од њих још само наговешћује да је један од племића (Милош) био „облагиван“ код Лазара, са чега је Милош, „да би показао верност и јунаштво,“ продreo до Мурата и убио га^{*)}; а у неким се онет пораз Срба приписује „бегству неких српских чета“. Али у тим изворима нема још ни помена о оним догађајима и епизодама, којима је народна машта и поезија окитила причу о боју косовском, а који се налазе употребљени у доцнијих писаца.

Тек крајем 15. века имамо опширнија причања о косовском догађају. На првоме месту имамо хронику („турску историју“) Михаила Константиновића из Острвице, у којој се (у 17. глави) описује бој на Косову „без сумње по причању из друге половине 15. века“¹⁾. По ни у њему још није заступљена народна поезија у оној мери, колико је у других доцнијих писаца. Он нарочито истиче непријатељство и неверност неке властеле према Лазару, који беху узрок поразу, вазујући: „Господа која су била одана кнезу Лазару, борила су се поред њега верно и доста јуначки, а друга су гледала кроз проте; и због те невере, зави-

сти и неслоге неваљалих и неверних људи буде изгубљена та битка“... При крају доста опширно прича о разговору између Мурата и ухваћеног Лазара, и о наређењу Муратову да Лазару и Милошу главе одсеку.

Међу тим Дубровчанин Цријевић (Cerva), око двадесет година млађи савременик Михаила из Острвице, целим склопом свога приповедања о боју косовском упућује много више на народну поезију, и Новаковић вели да нам „прича Цријевићева показује садржај народне песме о косовском боју с краја 15. века“. Ту истина још нема помена о свађи између Вука и Милоша, нити о Вукову издајству, али находимо већ кнежеву вечеру, као и здравицу којом се Милош окривљује за неверство. Ту се још прича и о Лазареву мењању уморнога коња у сред боја, и о његову издају у ловачку јаму. Навешћемо његов опис боја.²⁾

„У осталом у очи самога дана, кад ће бити бој, Лазар краљ дрдани позове своје војводе на вечеру, којом приликом мишљаше прекорити Милоша, једнога племића, за налају, јер му тако беше на Милоша потворио један суварник Милошев, на ако би се доказало намишљено злочинство — а обичај је у Илираца и Македонца да тајно намамљују вином и мукама — онда да га казни, а ако не би, онда да се сам сумње опрости.

С тога су се вина попавили на раздрагани краљу за сутрашњи бој наздрављати стади; краљ, обривши се Милошу и држећи у десној руци нун пехар вина, проговори: „Теби намењенем, Милошу, и вино и пехар, ма да си у мене издајом потворен.“ Не показујући на лицу никаква знака нечисте савести, Милош прими и испије пехар, па онда свочи и проговори краљу: „Краљу Лазаре, пошто сад није доба ни трираци ни истрази, јер је пред нама непријатељ у бојном реду, сутра ћу самим делом посведочити како је потварач мој лажљив и варалица, и како је моја верност према краљу тврда и потпуна.“ Милош, дакле, једно да би оведочио, да је лажно потварање па и да ће падати, као што и бејаше лажно, а друго, да би и делом извршио што се зарекао, чим свачу, не јављајући се никоме, ујаше на коња и пође у турски стан с коњем наошам окренутим, што је у Илира знао бегунца и мирнога прилазника. А име Милошево беше славно и у Турака. И тако га о моста пуста под чалор цару, који се беше веома развеселио његовим доласком. Ту се он пружи по земљи, да по турском обичају покаже пошту цару, па док је с погнутом главом љубио цара и прижену му руку, крадом истргне нож, који је донео у недрима склоњен, па у два маха рибцени грбих Турчину и докле се усмљаво да из чалора искочи, царви га чувари под чалором пробољу, те издахну.“

За тим се приповеда, како су се иза тога догађаја одмах војске удариле, јер су вођи турски мислили, да је по морав њихове војске пробитачије учинити бој пре него што се онда сана о смрти Муратској. Бој је био жесток. Турци су се једва одупирали српском напалу: једни су мало уступили, а други су се сиремали да беже. Турске војводе беседом охрабре и једва поврате Турке, те они, по други пут, с њим навали на Србе. Кад то види Лазар, који је и сам био одличан ратоборац, са својим коњцима полети на сусрет Турцима. Али му се већ коњ беше уморио, јер је битка трајала од изласка сунца па скоро до осам часова. Видећи да се бој из нове започео, Лазар остави уморно коња па уседне на одморнијега, а ово целу ствар учинише, јер његови људи, изгубивши га из очију, помисле да је погинуо и веома се збуње, јер су га, мало пре, међу првима видели својом и непријатељском врви обавиена. Тада Турци још жешће навали и лано разбију златишине и уморне Србе. Кад је Лазар увидео заблуду својих, полети кроз редове њихове, трудећи се да их поврати у бој, али видећи да његово позивање ништа не помаже, јер нико ништа од страха не чујаше, и сам стане бешати. Да би умакао непријатељима, скрени с друма, али падне заједно с коњем у ирућем покривени јаму, која је била ископана за хватање зверова, где га голиши полумртва склентају.

По истоме писцу чува се рука Милошева, у сребру окована, поред гроба Муратова у Бруси.

²⁾ По Новаковићу, Годишњика II; и завршни део по Л. Ковачевићу, Годишњика X.

^{*)} У животопису деспота Стевана Високог од Константина „философа“ 1431. год.

¹⁾ Годишњика X, у расправи „Вук Брањковић“ од Л. Ковачевића.

После навода Пријевићева описа Цоваковић вели: „Ја не сумњам, да је овога причања највећи део узет из какве народне песме о боју на Косову, како се певала у другој половини 15. века. Тога ради је врло знатно, што су у здравици Лазаревој и у одговору Милошеву исте главне мисли, лишене само песничкога накита, које видимо у трећем комаду Вукове друге књиге, стр. 310. У осталом ма да не мислим, да су све појединости Пријевићева причања из народне песме — држим ипак, да је по садржини така и толика у главном била песма о боју косовском и у првој половини 15. века, за коју нам сведочи Дука, и у другој, за коју нам ето сведочи још згоднији сведок, Дубровчанин Пријевић“ . . .

У опису косовске битке доцнији су писци много обилатији народним предањима. На првоме месту навешћемо другог Дубровчанина, **Мавра Орбинија**, који је своје дело штампано 1601., дакле на 212 година после самога догађаја. Он је Пријевићеву причање попунио из народних песама, што доказује „да су у његово време косовске песме могле бити већ много више разгранате, чему је за 16. век ласно наћи психолошких узрока и потврда“ .¹⁾

Орбини је први који изреком *окрицаљује Вука Бранковића издајом на Косову*; у њега се први пут јавља и прича о *свађи између Вука и Милоша, Лазарових зетова*, због жена, као и Лазарова *беседа* пре почетка боја. Показалећемо садржину његова описа у изводу:

Мурат се пренуо на Лазара за то, што је подбацио Маваре против Турака. Тада Лазар скупи војску, а добије и помоћ од краља Твртка под управом војводе *Влашка Вуколића*, на се улогори близу Турака на Косову. За тим се приповеда како је Мара, Вукова жена, *ударила по образу Вуковому, жену Милоша Кобића* („који је рођен у *Трентишту* близу Новог Пазара, и *одгајан у двору*“), за то што је „хвалила и преуносила храброст свога мужа Милоша према Вуку Бранковићу“. С тога је Милош позвао Вука на *двобој и оборно га с коња*. Лазар је помирио зетове, али је Вук сваком признаком гледао да Милоша омрава Лазару, на му је и пред битку јавно, да се Милош с Турцима тајно договара да га изда. „Да би се о томе уверио, Лазар позва властелу и војводе на *вечеру*, на којој је ваљало прекорити Милоша за издајство, да би га, убедивши се о ичини, казнити могао (јер Срби при вину издају тајно), али, напави га правим, да се сам опрости сумње“ . . . Ту се сад говори о здравици Лазаревој и позвала се Пријевићеву причање о одговору Милошеву на здравницу, о његово одласку у турски стан и убиству Муратову.

За тим се прича о самој боју. Ту се наводи велика *беседа*, коју је Лазар пред почетак боја говорио својим војницима, да их опомене на дужност јуначкога умирања. У самој боју Лазар мења уморнога коња и најпосле пада у јаму, ископану за хватање зверова. Пошто је српска војска разбијена, *Влашко Вуковић* побеже с мало својих у Босну. „А *Вук Бранковић*, зет кнеза Лазара, *спасе се готово с целом својом војском*, јер је (као што неки кажу) *тајно уговорио с Муратом*, да изда (као што је и учинио) *свога таста да би добио његову државу*. С тога после његове смрти остале господар једног дела Рашке, а други имађаше Младца, жена Лазарева, с два своја млађана сина, Стефаном и Вуком“²⁾.

Од домаћих навода **Троношки летописе** још је потпунији од Орбинија употребом народних прича и песама о боју на Косову. Година његова постанка није одређена. Шафарик мисли да је „текст овог летописца морао бити узет из старог рукописа, који се простирало само до краја прве четврти 16. века“, и да га је „какав родољубиви српски јеромонах“ допунио, прерађујући га и у језику. Штампан је у Гласнику Српског Ученог Друштва, у књизи V.

Овај летописец додао је Орбинијеву причању нове грађе из народног песничтва; он показује „да су песме

о боју на Косову у време Троношца биле у садашњем стању, т. ј. у стању посебних самосталних песама“ .³⁾

Летопис је подељен на 13 глава, у којима се о Лазару и косовском боју говори у деветој и десетој глави. Опис је боја много опширнији од досадањих, а од нових ствари којих не беше у до сада поменутих летописцима имамо: *опис пута* којим је Мурат дошао на Косово; непријатељство зета Лазарева зетскога кнеза *Влаше* (Вурђа Балшића) и *Краљевића Марка* према Лазару; *писмо* којим је Мурат позвао Лазара на Косово и Лазаров *одговор*; *ухођење* турске војске; *бабу* која упућује Турке како ће савладати Милоша; *састанак* Лазара и Милоша под Муратовим чадором; *светитељство* Лазарово и *пренос његова тела* у Раваницу.

Прегледаћемо овај летопис у опширнијем изводу:

Лазар у владавини својој није имао мира од Вукашинова сина *Марка*, те устаде на њега, разбије га и његово земље присвојени својој држави. Марко побегне Мурату, подстичући га против Лазара, улећући у то и *Влашу*. Мурат сакупи 300.000 војске, и да би преварио Лазара, пусти глас да хоће на Цариград, али је наскоро окрете на Косово, предвођен Марком и његовим братом *Алдријом*, и удари на *Дукицу*, *Колацију*, *Кратово*, *Штуп* и *Скопље*. Одатле је Марко с једним делом турске војске ударио на Призрен и заузео многе градове без боја.

Са Косова написа Мурат Лазару овако писмо: *Мурат син Орхана, цар царева све Азије и Европе, наређујем теби војводи Лазару да дођеш да ми се поклониш, као што су и остали народи, и да додесеш данке земље своје, јер ја убих краља Вукашина и придобих земљу његову; а ти си присвојио себи господство и, презирући наше стрелце, нећеш да се поклониш; још се усуђујеш називати себе краљем и господаром. Па с тога, ако си краљ, изиђи да те видим на овим пољима с војском твојом, да се огледамо и видимо чија је земља. Дођеш ли да се поклониш држави нашој, добићеш милости од нас“*. Лазар, неспреман да с војском изиђе пред Мурата, отписа му овако: *Лазар, слуга Христов, кнез и архиепископ српских кнежева и „подлежанских страна“, великом и силном цару Мурату: Прихвати писмо наше и разумедох да ми наређујеш к теби доћи, данке донети и поклонити се, и не називати себе кнезом и краљем српским. Све то није у мојој власти, но кнежеви и властела поштујуше мене у овој земљи српској; и што хоћеш да ти се поклониш, немogućно је ради кметве коју дадох људима својим; а и теби не би било корисно; но стани се и почекај нас тамо, где си, док не сакушим људе своје и не изиђем против тебе; о ако они реку да ти се поклониш, бићу први који ћу ти се поклонити; ако ми буду противни теби, онда сам дужан с њима устати против тебе, тако сам им се заветовао. Ако ли мене самога будеш гонио, разрушићеш земљу; и нехотелби морам ти стати на суриот. У Крушевцу, године 1389, маја 24“*.

Мурат даде Лазару 17 дана на размисљање, а за то време спали дворе Немањића у Неродимљу, Милошеву у Анђелану, Страхинице у Топлици и Југа Богдана у Лесковцу. Лазар се у Крушевцу договараше о најближим кнезовима шта да ради. Мнози световаху да се покори Мурату. Лазар и патријарх разашлу „броходнике“ на све стране, *заповедајући и молећи кнезове да похитају на Косово*. Међу тим Лазар са 60.000 војске крене се на Косово и устави се на *обалама Лаба и Ситнице*, очекујући да и други дођу. Кнез *Ваша* не хтеде доћи, а захумски *Радић*, који је био јаво удаљен, не стиге на време.

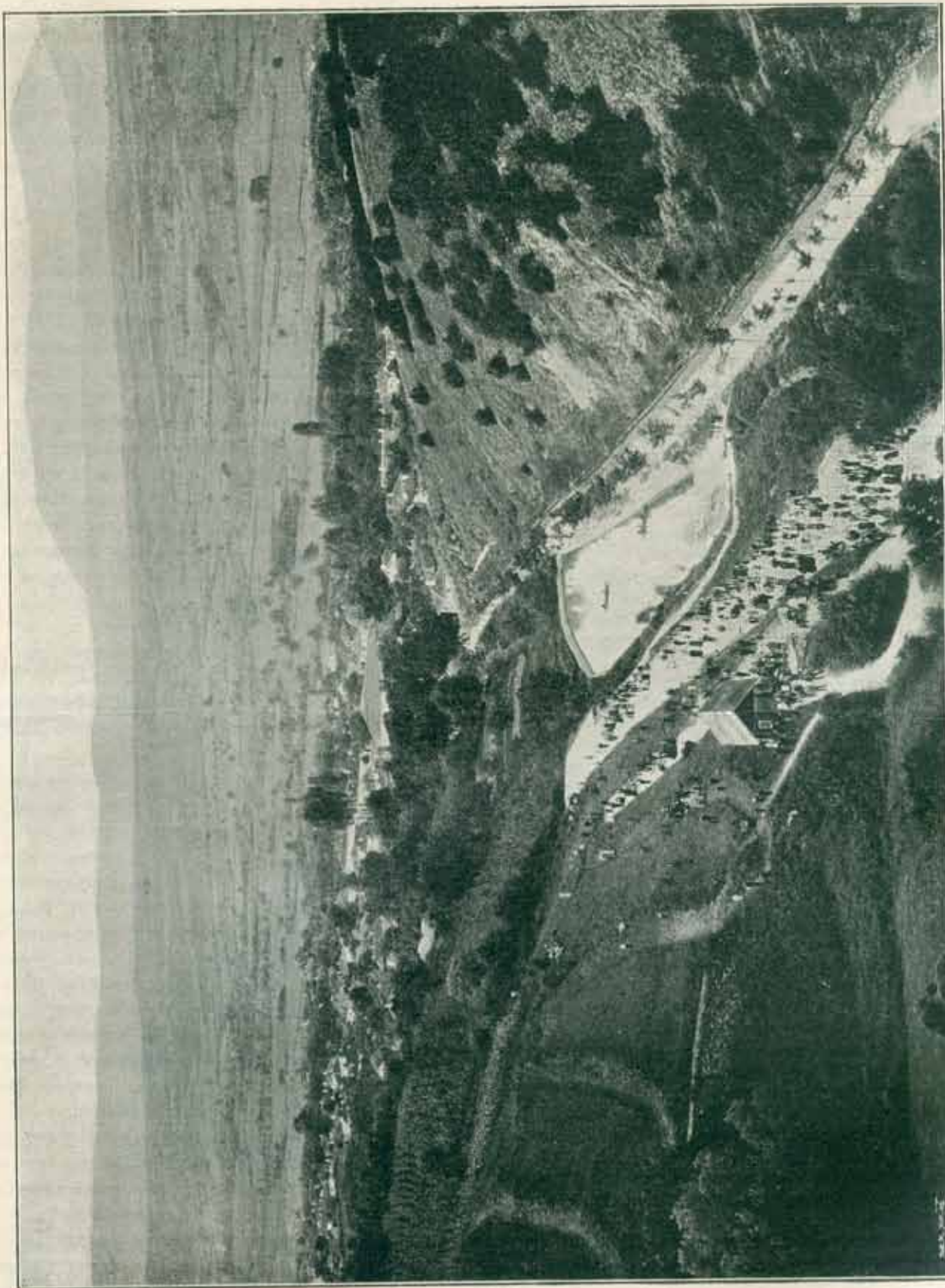
Милош је Обилић био саван и одважан јунак; Лазар, који му је дво за жену кћер своју, учини га *главним заповедником* цале војске. С тога је Вук, који је био у споразуму с *Вашом* и *Марком*, мрзео на Лазара и Милоша. А доси се да се *заваде Лазарове кћери* о лепоти и јунаштву својих мужева, те жена Вукова удари Милошеву, са чега Милош позва Вука на *двобој* и обали га с коња. Од тог доба Вук отпоче Милоша *клеветати* код Лазара, да ће га издати Мурату с *Младаном* *Топличанином* и *Иваном Косачићем*, који су често ишли у

¹⁾ Цоваковић у *Годишњаци* II, стр. 140.

²⁾ *Годишњаци* II и X.

³⁾ Цоваковић у *Годишњаци* II, стр. 142.

ПОГЛЕД НА СОКО БАЊУ.

турску војску. „Био ради општих послова, било да укоде турску војску и силу“. Лазар поверује Вуку и, кад је у очи Видова дана сазвао на вечеру све кнезове и војводе, после дугог разговора о излајцима, а нарочито о Балши, за које је време Лазар седио за трпезом погружен, узме чашу вина и рече: „Здрав ми био споме и војвода мој Милошу, нова невера са савезницима твојим!“ Милош је знао да је томе узрок Вук који сеђаше до Лазара, па устале, поклонил се Лазару и рече: „Невера ти, цара, из колена седи, а ја нисам невера. Сутра ћеш видети ко је вера, ко ли је невера; ја ипак желим да умрем за тебе и да убијем цара Мурата“. После тих речи оде с трпезе разјарен, а за њим изиђоше Милан и Иван; те се поћи спреме за бој, па се рано у јутру крену у Косово.

Кад су дошли у турски стан, јавише стражи да Милош хоће до цара. Мурат га пусти преда се, надајући се да је дошао да се преда или да уговара о покоренју свију Срба. Но Милош приђе пред Мурата с Миланом (као тумачем) и приближив се да му руку пољуби, извуче нож и прободе цара. Присутни навали на Милоша и Милана, овога убију, а Милош се докона коња и с Иваном нагне кроз Турцие, убијајући их. У тој борби одсекоше Ивану десну руку, а за тим га и убише, а Милош остаде сам продирићи, па би за мало и избегао из руку турских, али, по савету неке бабе, којој је после Милош свезан дубина одрзао нос (због чега се то место после прозвало Бабин Нос), Турци подметнуше оштре мачеве под коња, те га тако убише; а Милош, оставивши без коња, одупре се на копље и скочи 30 лаката преко Турака, други пут скочи још више, а кад је хтео и трећи пут, сломи му се копље, те га Турци ухватише и одведу Мурату, који одмах нареди да се отпочне бој, да би видео на коме ће остати победа.

Лазар је био у цркви Самодрези на светој литургији, кад му јавише да су Турци ударани; а он одмах посла к Милошу и осталим војводама да уреде војску, али му јавише да је Милош с Миланом и Иваном отишао Турцима. Овај глас поплаши све војводе, јер не знадоше шта је Милош урадио. Но Лазар појача коња, *краснојерцима беседом охрабри војску*, прекрсти је мачем и први пред свима јуриши на Турке тако силно, да их је готово све повратио до царева чадора. Тада Турци опазивше да је српска војска мала, охрабрише се и навалише са свију страна, а у том тренутку Вук Бркиновић са свом својом силом од Босне, т. ј. са 10.000 војника, одступи од Лазарове војске и пређе на другу страну Ситнице. Кад то Лазар виде, рече: „Проклет био Вук у свима делима својим и за живота и после смрти“, а за тим се опрето војсци и рече: „По хоће да се одвоји од мене, нећ иде за проклетим Вуком; ја хоћу данас да умрем за свју Христову и цркве боже, а који остану после мене, горе ће дочекати“. У другом сукобу, са мало своје војске, Лазар се тако силно борио, да је Ситница од људске и коњске крви потекла крива; војсци и снажан, обарао је једним ударом по двоје, пресецајући и коња с човеком. Но у тој му борби *погибе коњ*, и док је другог коња ујахао, војска поче бежати, мислећи да је погинуо; али је он ипак поврати. За мало, па Лазар изгуби и *другог коња*, па и тада он поврати војску која је нагла бежати. Лазарова снага беше већ изнемогла, али је он на силу продужавао бој, извештен о скором доласку кнеза Радича. Ну када Лазар изгуби и *трећег коња*, и када погубе и Југ Богдан са својих девет синова, који су предводила лево крило, настане оште бежанје. Лазар онет уселе на коња, али, видећи себи изнемогла и остављена од свију, стаде и сам бежати, сав обливен крвљу својом и непријатељском, са 16 рана од мачи и коња. Турци полетеше за њим, а он бежећи *уидне у јаму, ископану од својих људи ради ловљења курјасова* те га Турци *ухвативше жива и одведоше Мурату*, који му рече: „*Да што данас, Лазаре, на превари упропасти лудо и мене и себе?*“ А Лазар му одговори: „*Не ја, не ти, цару, ниси чекао на одређено време*“. По заповести Муратовој *одсекоше Лазару свету главу*, а за тим и Милошу; Лазар је пре тога, угледав Милоша, рекао: „*Нека је благословено дело твоје и ти од мене, али за толику проливену крв данас одговараћеш сам господу Богу*“.

Мурат тог часе умре; њему извадише *утробу* и закопаше на Косову, где и данас на том месту стоји тудба; а тело *принеоше у Брусу*.

А Радич војвода и кнез захумски и Далмације (од крви Белог Уроша првога архиепископа), после пораза српске војске

на Косову, приспео је на скоро близу Вучитрна, недалеко од бојнога места, и кад је чуо за пронаст Лазара и његове војске, од жалости сам себе *прободе мачем*, и ту би сахрањен, а војска се његова врати дома. —

Из досадањег се јасно види, како је употреба народних предања у опису косовскога догађаја код старих летописца српских све обилатија, што је време, у коме су писани, удаљеније од самога догађаја. Но ми нисмо имали намеру да ређамо баш све оне летописце српске, који су се користили народним предањима, него смо се задржали само на најкарактернијим за онај задатак који смо овим редовима поставили. С погледом на то, остало је да се упознамо још с једним старијим списом, који је млађи од досадашњих, но у коме је народна поезија новајјаче заступљена. То су:

Народна предања о боју косовском, иобилежжена прве половине XVIII вијека. Приописао дописујући члан пр. Стојан Новаковић (Starine X, Zagreb 1878).

Новаковић наводи *девет* разних рукописа исте приче о боју косовском. За основу свога издања узео је рукопис *Лазе Васућа*, који је добио из библиотеке прота Матеје Пенадовића и који је „писан најчистијим народним језиком“, а попунио га је и исправно према рукопису, који је добио од епископа Герасима из Котора, и који је најстарији међу преписима — из 1745. године. Моменат постања саме приче, како Новаковић мисли, ваља тражити у доба „у које би се литерарним већим покретом могла објаснити у овој причи показана енергија писца, да супрот старој традицији заговори језиком народне пјесме, и да мислима народне традиције испривовиједа пронаст своје народне државе“. Новаковић наводи да она није могла постати пре 1721. год., већ после ње, „кад је народни језик јачи полет добио“; док Лавровски, који је штампао један од поменутих рукописа те приче, узима да је њен *постанак* старији.

Рукопис, који је Новаковић употребио за своје издање, има наслов: „*Повести от живота кнеза Лазара и његова војводе Милоша Обилића и остале српске све госиоде кои биашу на пољу Косову*“. У њему се причају и ствари, које се не налазе у летописима до сада поменутих; тако; ређају се поименце све *војводе* српске које су суделовале у боју; употребљен је и онај моменат из народне песме, кад *царица Милица* моли Лазара да јој *остави једнога од браће*; употребљено је и *причање Косачићево Милошу* о сили турској; описује се *јуриштво* појединих војвода у самоме боју; прича се о Муратову наређењу *како ће сахранити њега, Лазара и Милоша*, као и о *разговору Лазареву и Милошеву* под Муратовим чадором. Но докле су у досадашњим летописима народне приче и песме употребљене у крћем изводу и више у облику историког казивања, дотле у овом рукопису скроз провејава дух народног предања и причања, а на више места имамо скоро потпуни пренис појединих прича или песама.

Изаћемо садржину његова текста у оширијем изводу, цитирајући поједина интереснија места од речи до речи: —

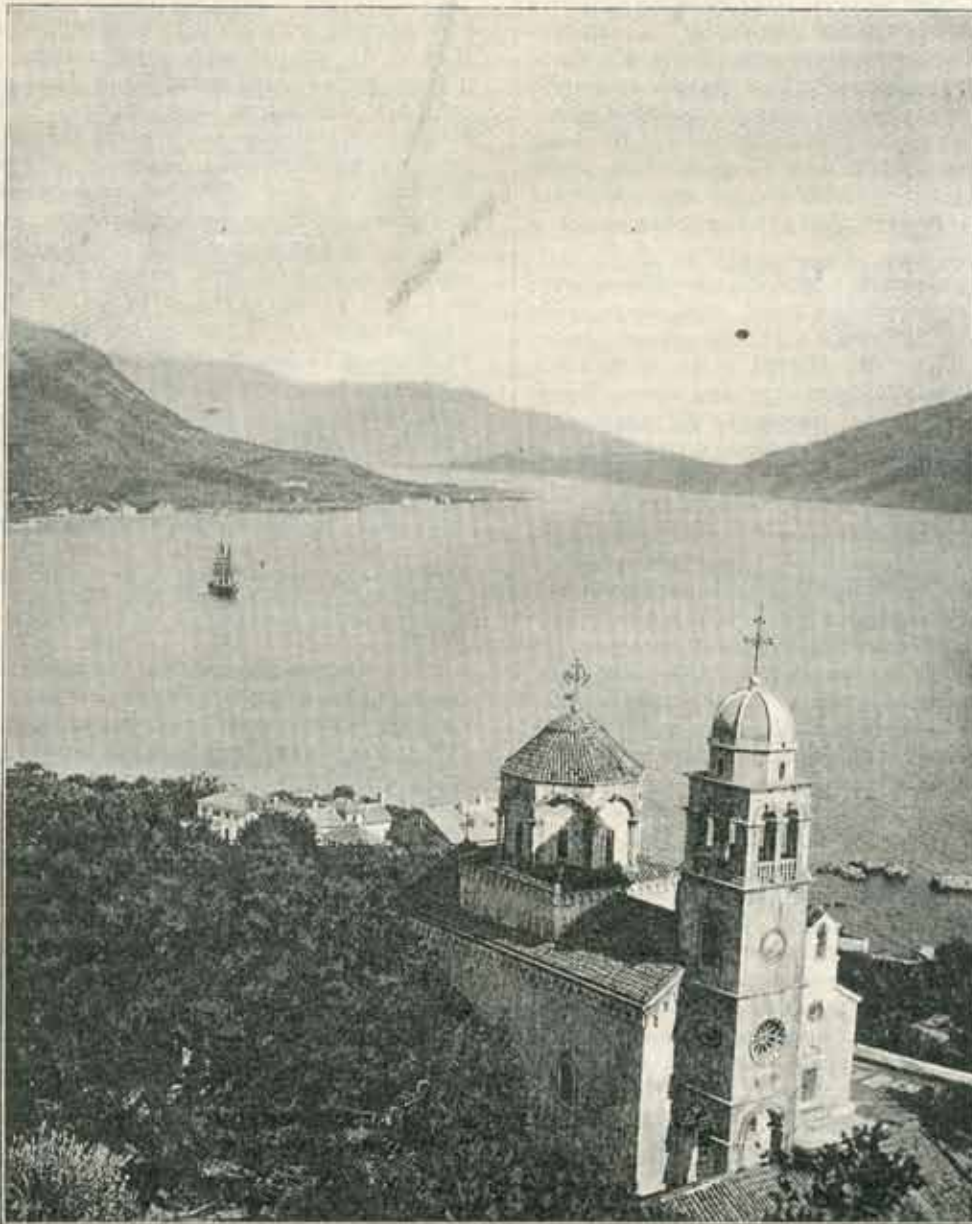
Лазар је био *отачаствена* и *царевита* рода, син благородних родитеља. Кад је достигао 18 година, родитељи га предадоше цару Стефану на службу и васпитање, који га наскоро постави за „*првога*“ у двору и даде му за жену своју сродницу, госпоњу Милану, кћер Југа Богдана. По смрти цара Стефана постаде царем његов син Урош, кога Вукашин с браћом уби у лову. Но Бог их за то казни на Марици, где нагибоше од Турака. Тада поставише на српски престо кнеза Лазара, који је владао „у свакој *правди* у *правоме суду*“, а „*имаше* око

милостиво, руци податливе ка васакому човеку⁹. Имао је три сина: Стевана, Лазара и Вука, и две кћери: Мару, названу Видосава, која би дата за Вука Браковића, и Јелу, која је дата за Милоша Обилића.

«У то вријеме славни кнез Лазар из лова јездијаше коње са својим дечијема зетовима на својему бијелу двору, а то гледају дваје кћери Лазара с висока чардака. Видосава говори друзми и сестри Јели: «Видите ли сада чуда, како мој отац кнез Лазар језди коња, с десну страну Милош Обилић с лијеву страну Вук Браковић⁹. Јела њој говори: «Моја драга

изиђе, Милошу добра коња примаше, а лице крваво пешкиром сакриваше. Милош виђе Јелу крваву и рече: «Што ти је Јело, лице крваво?» Она њему све право каза, како је сестра убила, Милош из срца уздану, и узе Вука Браковића за руку, те га далеко од двора одведе, и рече му: «Карај, брате, вијерницу твоју, охолу Видосаву, да не говори злије ријечи, да не зове поглавица људи орјатима; ако је ти небеси карати, богом ти се кунем и витешком мојом десницом, када будемо у путу јездећи на коњма на поље Косово, ја ћу тебе узети за појас, тере те о седла немилостиво изметути, руком

МОНАСТИР САВИНА.

и премила сестрице, да не зна наш кнез Лазар Милоша добра јунака и памет његову и вриједности његове, не би га метао с десне стране да коња језди⁹. Када то чу Видосава, поскочи како охоло дјевица и удари је, своју сестру Јелу, руком уз образ, на руци јој артепенови златни погонуше Јели у лице. Она се леви образ, удари јој крвава низ прси. И у та час кнез Лазар са својим двајема зетовима на својему бијелу двору коње дојездише. Јела крвава пред дворе

ћу те руци мојој испод коња додасати, пакто нук вуку јање кад додје, пак ћу тобом ударити о камен и о земљу, како оно гладан орао жабом крњачом, одијећу те у мојој десници како по рти зеца пред лопцима, и дароваћу те вијерници твојој охолу Видосаву или жива или мртва, за што она учини моју матер кобилом; нека свак зна што учини Обилић Милош, и нека свак зна и чује и види, да нијесам Милош Кобилић него Обилић и прави храбри дјетак⁹ . . .

Од тога доба поче Вук на Милоша „врло лагати и лажу износити“, говорећи Лазару: „Архдем како прут, мртви ме зној попаде како се чује, који ти се глас носи за Милошем Кобилићем, да ће ти невојеру учинити на пољу Косову, кад будеш с царем бој бити“. Кнез Лазар му одговори: „Мучи, Вуче, муком се замук'о, твој ту лажу изнесе, Милош је мој штит и щити, и у њему стоји сва моја снага и крепост, Милош ће оставити спомен у вијек на пољу Косову докле се зову разгуби“...

За тим се описује моменат, кад Милица моли Лазара да јој остави једнога од браће у Крушевцу. Милица најпре задржава Лазара да не иде на Косово док не види „хоће ли што бити од Милошеве невојере“; по Лазар јој вели: „Не бих ти се сад уставило, да се не би никад вратио с поља Косова“. Тада га Милица преклиње да јој не води десет браће: „Немој ме жалосно уцеђјелити, немој ми учинити да погине кољено Југа Богдановића“. По Лазар јој вели да јој не може испунити вољу, јер: „У твојој браћи стоји сва моја снага“, и „цар турски од њих страх има, вреднија су твоја браћа бој бити, него да се скучи сва земља српска“. Тада Милица проли сузе и рече: „Тако ти Бог твоју државу сачувао, а ти ми једнога браца од заклетве сестрици остави за милошту“... По Лазар јој и ту молбу одби речима: „Срамота би било твојој брату од моје војске остати, рекли би војници: од њих ни јунака није од јунака“... И кнез Лазар усеве коња и оде с војском на Косово.

Кад су били на Косову, Лазар посла Милана Топличанина да уходи Турце, и он „тамо постоја много дана докле уходи војску и силу цареву“... Вук и тада употрѣби прилику „лажу износити на Милоша“, говорећи Лазару: да ће га Милош с Миланом и Иваном напати и одбећи цару турском, а кад се Милан врати из турског табора, Милош ће га пресрести и научити како ће говорити војени... Тако и би: Милош је пресрео Милана и с њиме се пољубио; то виде Лазар и поверова неверном Вуку.

Ево како је Милан причао Милошу о сили турској: „Не умјем ти, брате Милошу, казати силу цара Мурата ни срцем претворити; колико је од круга и бијела камена страном до пута изи до црнога дријена, све је коњ до коња, јунак до јунака; веруј ми, мој брате, то је страшно погледати, ту није нигде поља, гди није турска коња земљи пободена; како је поље барјацима обевено, када их стану ветрови гнати, отравта је, мој брате, гледати, рек'о би луци су зелени из нова израсти; чадори се бијеле као снегови“... Милош куми и братими Милана да кнезу Лазару и војци не говори тако, „Јер ће се наша госида припасти и војска наша“, него да би се тој сили главне дошло, пона каже: „велика је броја турска војска, али није од боја, ниће ту јунака, све су сираори и сиромаси и занатлије и аџамије и будалине, истом иду да се хлебом хране“... Тако је Милан и говорио и „на ти глас сва госида српска, мала и велика, весело осташе“...

За овим долан опис познате вечере косовске: „И у очи крснога имена згоди се вече субота, сазва кнез Лазар сву српску госиоду к себи на вечеру, и сједоше за трапезу и сам госиодин на велики сто, пак старца гаста Југа посади код себе с десне стране, а с лијеве стране Вука Бранковића, који свијем смрт сирава лажом невојерно, пак посади Мусића Стевана за стол, краи из кољена честита, на гласу, пак Дамњана Шаиновића посади, Рисовицу турскога змаја и Вуксана и рабре три лава (којино много чудо имају с оружјем) и до њих Радонју и Раду и Богдана Релицу Омрчевића и Уљешу и Бурицу много званаго и Станишу и Радивоја (којино мало друшине има на коње када ми се бој бије), Орловића Маринка, који коње не носи, за што се срцем не боји, Орлину и Бурицу старца, Стојана Злопогледа, Јузовића десет браће који у једно бијеху и много Турком додијевашу, Живана и Бурицу Косијевчића, змаја Петра, Матијаша, Југа Паласовића, Милана Топличанина, Ивана Косичића, змаја огњена Милоша Обилића и сву силу осталу посади око Милоша“... И ту за вечером Вук говораше Лазару на уво: „Видиш ли, госиодине, оне три велике војводе, што су доле у дно стола посадио, добро знај, да тебе сутра на смрт сиравају“... Кад Лазару дадоше златан пехар с вином, „сузе га полише... студен га зној попаде, много држа чашу, поклони веће се на руку, пак се укиде к земљи, ријечи не проговори“... а када се разабра од жалости, подиже главу и рече: „Госиодо моја, од

када је постала српска земља у нашој области, вазда је стала вјера у чести и у слави и у доброму, ал' ово се данас пробудила невојера; од када сам то чуо, јазву велику имам на срцу... јер видим да хоће три лава од војске моје одбећи, цару се турскому предати, прво Иван Косачић, и Милан Топличанин и војвода Милош, моје десно крило. Ово ми кријући казују, али не вјерујем хоће ли то бити истина, него се чудим од војводе Ивана, кога водим са собом за сокола, да ми јастријеба ухвати у јату и разбије, ... и чудим се од кума мога Милана Топличанина вјере и чести, како се хоће изневојерити, у њега се уздоју сва госиода српска... А ти, војвода моја Милошу, моје златно узглавље, ја тебе одабрах како сина, и клер ти моју Видосаву (?) дадох, коју држим како цаијет на длану, и дадох ти сву моју војску и војинство и у једно скучих под руку твоју да си сердар пред војском... а сада ми те кажу да ми се хоћеш одерки цару турскому и моју војску издати на Косову, то ми моје уши слушају потајно, и то не вјерујем хоће ли бити истина. И коме ћу сад написти? Здрав ми си, слуго моја, Милошу, и буди вјеран вино шити, и не буди невојеран, него прими све у дар, и на дар ти златан пехар“... Милош „итро скочи“, поклони се, па посла малог рамишњавца рече: „Хвала, госиодине кнеже Лазаре, на здравци што ми с' напашо, али ти не хвала на дару; што ми си даривао пехаром даривати, Крушевац ми старе бијаше даривати, а сада ће ти нас прет остати, кад ћеш ме невојером уза се држати, а ето ти невојере који ти уз кољино седи, на ухо ти бесједи и лажу износи, да ти сву војску смрти, а ти му све вјерујеш докле својим очима видиш, а ја сам ти у свему вјеран, тако ме вјера не убита, а то ће сва војска вићети очима и твоја и турска, и ти прије него умреш. Сутра је недеља, Видов дан слави, теби славно крсно име, видићемо тво је вјера, тво ли је невојера; ја сутра идем у табор турски и хоћу убити цара Мурата и стаћу му ногом на грло из чадором његовијем на сабору за истину моју, пак ћу натраг поћи, веће не знам што ће бити, него ћу тако учинити“. То рече, па скочи „како вијар ветар“, а за њим Милан и Иван одоше под његов чадор заричући се да ће с њим бити „у вољу и у невољу“. Пошто су нахранили и оседлали коње, па се метули „гладано“ одело, опремише се за Косово.

„Кад се сакривају поћни зраци и даница са звездама, а сунце пусти траке и светлост своју по земљи, сва три се на броју набоше јездећи, према табору цареву коње јашу“... Три турске страже угледаше три велика јунака како поносито језде, и јаничари упиташе султана хоће ли их у табор пустити. Како пар чу, рече безирма: „Станите сви сада, они иду к нама предати се, они ће се турчити а нама ће од свега боље бити... сва им војска пут дајте до мога чадора, све станите дру: уз друга с оружјем“... Послушаше цара, опрема се сва војска, наше и бегови, а пред њих изиђоше цареве чауши и поздраваше их, распитујући за српску војску, за Лазара и госиоду српску. На то им Милош одговори: „Наш велики госиодин како га је вишоњи Бог дао, он нам је здраво и весело, и сва му госиода и војска стоји весело, обевена крвосту бошјом и милости, велика је броја и велике јакости... сви хоће охолот, те тај дан чекају да се с вама ударе, да нас живе прождеру; тако су се на нас сирачили, како ко вуц и орао и соко, већма него вуц каде види јање, те га ухвати, али ти орао кад види из облака коноши те ово удари те ухвати, а соко када погледа јато голубиња, што му је јато веће, то му је драже... а ви, турџни Турци, аџамије, како мислите дочекати њихову силу на пољу Косову?“... Чауши му одговорише хвалећи опет своје наше, бегове, кадије, сејмене, „брачнице и кулакије“, цареве „перјанике“ и велике делије, чауше и булугбаше... У таком разговору дојезаше у царев табор. Сва се сила турска чудила њиховој поноситости, гурајући се међу собом ко ће браво приступити да се нагледа лених витезова и њихове одоће, говорећи међу собом: „Боже мили, да чудних јунака Лазаревих!“...

Кад су пред царев чадор стигли, „сташе им наше коње примати“. По Милош повери коња Ивану, па пође под царев чадор. Али му врата од чадора не отворише одмах, а „Милош се расрди, натраг се поврати, те скоком скочи, до коња свога доскочи“. Кад цар и Турци видоше тај Милошев скок, све их чудо обузе, па дозваше Милоша под чадор, и цар му

рече: „Примићеш, Милошу, свани дар од мене, јер видим да си се к мени превјерио“. Цар пружи руку да му подуби, по везир рече: „Не пружиј му руке, већ му ногу пружи, једному каурину“. И цар пружи ногу, говорећи: „Џемљивај ми, Милошу, ногу, и нога ће ти власт дати и чаот“. А Милош му рече: „Савако сам ти сласти богат у нашега славнога кнеза Лазара, него хоћу сад примити твој живот на дар“. Тада узвара за ногу, и потрже ноже, и распори га по прси, а заборави му стати ногом на грло, како се обећ’о, веће се обрати својему коњу и дружини“. На то царевн чауши повикаше: „За што, Милошу, цара убоде?“ Тада се Милош поврати и стаде му ногом под грло, дохвати цареву сабљу и вуче „азнадаре и свавитаре и лаве“. Све страх обуао, а Милош покочи „великому чадору на врата доскочи, и другом скочи, све тевезе у чадора одкиде, третом скочи, до својега коња доскочи и на коња скочи“ . . .

Тада се цела војска узбуни и навали на њих тројицу. Они су се јуначки борили, „пред њима се не знадијаше за коња ни јунака“ — све на земљу обараху; нарочито се одликовао Милош који „овуда голем сокак“ грађаше, „на једнога замајиваше, по два по три к земљи обараше“, и „сва војска пред њима страшно бијаше и сву војску три витеза смугише“. . . . Но најпре Иван, а за њим Милан, јуначки погибоше. Кад Милош угледа и Милана под погама коњским, „ерне га заболе“; тада се он тек разјари, на као „змај“, као „вијар вегар“ јуришаше у Турке, а Турци су далеко од њега бежали, не смејући му прићи. У то „глас како женски“ кличе: „О ви, Турци, тужени и мачити, никако тога сокола без мријеже не можете ухватити, него брже гол сабље прид нега мачите и коња вр’ом на земљу обраћајте, ва да сте како под њим коња посекли, за што је Милош и коњ му у оклопу“. . . . Навалише Турци и, користећи се поуком, посекше коња под Милошем, а он „одскочи и коњем се подслони, тридесет лаката земље прескочи, и другом скочи, четрест лаката земље прескочи, трећом скочи, коње се преломи, а Турци и сила многа навали на Милоша“. Ту га савладаше, свезаше и цару жива одведоше.

Кад јаничари доведоше Милоша цару, он нареди да га жива под чадором оставе, а пашама и везирима заповеди да ударе на Лазара, како би пре него умре видео ко ће победити. Сва се војска опреми, ударише бубњеви и „велике борње“, развише се црвени барјаци, лигоше се наше и бегови, и ударише на табор Лазарев.

„А Лазар са свом господом бијаше у цркви светог Јована (Самодрежа?) на летурђици, а то страже Лазареве до текосе, ту му казати: Ево ти цара, удари на табор твој“. . . . Лазар нареди да се војска брзо опреми. Неки јавише да нема Милоша, Ивана и Милана, и да су одбегли Мурату и подигли га на Србе. Тада неверни Вук рече: „Кнеже Лазаре, Турци нас околеше, што не бјежиш?“ Но Лазар му одговори: „Мучи Вуче, то неће ништа Бог дати, ништа ћу ја бјежати, ни коњ мој, него реците: Помози, Боже, Бога молити и за цркве божије крв своју проливати Риста ради!“ Тада се ударише с Турцима и „неверни Вук Бранковић издаде кнеза Лазара и на пријек од њега побјеже су седам хиљада добријех јунака“, а славни кнез Лазар уседо на коња, прекрети мачем војску и повика: „Сад ударите, моји храбри српски витезови, да крв нашу не штедимо, да смртно тело не жалимо, да смртју живот наш откупимо, да јунаштво данас све покажемо на пољу Косову за православну вјеру ристјанску и за цркве божије и за отачанства наша; ако ли који не љуби милост божију и закон православни, нека бјежи за бездушним и неверним Вуком Бранковићем“ . . .

Лазар и сва господа српска ударише силом на Турке. „И та бој велики и големо звека оружја и коњске силе и војске од обадије стране, војске и витезова гроота и пашања и плача људица од обе стране, колико се замља тресцаше од силе тежка боја и стријељања, не видише земље од труцина мртвијех по земљи и рањенијех витезова и коња, у крви лежаху, а кра тецијаше по разбојишту како ријека“. . . . Сунце помрча. Тада Лазар рече: „Што се то учини саде од толиких јунака и од њихове вредности!“ Кад то чу „старац Милан“, пође напред и „иоче Турке губити“. Ту погибе старац Никола „који се пред свијем утицаше“, и „охоти Мариоко ту све јунаштво покала“, и „три оне главе“, јунаци изабрани, Радоња, Раде и Богдан, „који су се заједно оружали

и врло су Турком досађивали“, јер „о смрти не мишљаше“. А браћа Југовићи, који су се заједно борили, „многу војску и силу потрше и тако сви погибоше у једно“. . . . „Иван и Бурица и војвода Стеван, Павло и Радован и Гојко и Стојан и Петар, све јунак до јунака под пером бој бијашу, све јунаштво тадај показаше, и широко поље у крви пливаше од тежких силе и боја“. . . . Да не изаде Вук Бранковић, „хогијаху сву војску осветити и поље Косово очистити“.

Тако је до пола дана добијала српска војска, а „како пољу дне крође, Турци добише, и жива кнеза Лазара ухватише“ и свезана га цару доведоше“. Тада се цар подиже на рече: „Брзо три ступа начините од бијела камена, те их метните гди је Милош тришт скочио“. . . . пак ступи донесите од мрамора и на њему писму учините: Милош цара овде уби, а сам себе изгуби; и учините гроб од мрамора камена и на њему писмо са златом учините: Овди лежи цар с Милошем напоредо; и кнезу Лазару писму учините са златом; пак кад ја умрем, Милошеву главу одсијеците, пак кнеза Лазара главу одсијеците, Милошеву главу метните код моје главе, а Лазареву главу под ноге моје“. . . . Тада Милош проговори цару: „Не тако, царе господине, мени не приликује да моја глава уз твоју главу стоји, него кнеза Лазара главу вратите с царевом главом напоредо, а моју главу вратите под ноге кнеза Лазара, нека и по смрти служим Лазара“. Цар заповеди да тако и буде, како Милош рече.

Тада се Лазар окрете Милошу и „гласом жельно“ рече: „Милошу, што ово учини чудо што никад није учињено до данас?“ А Милош му одговори: „Оно што но си урадио с Вуком Бранковићем, све си данас видио очима својим, ја ти нијесам ништа учинио, него сам свршио синоћни завет. И да си видио мене и моју дружину, како смо ти данас несвјеру учинили на пољу Косову“. . . . ништа не би могао вјеровати“. . . . И да су ти сви били, како но ми тројица, не би данас стајао и са мном у плачу, веће би рекао: три моје војводе без узрока“. Тада му кнез Лазар рече: „Блажена, Милошу, твоја десница“. . . . и блажена твоја крвност, која је била вагда у мојој области и милости“. . . . ти цара Мурата уби, а сам себе и нас изгуби, и тебе ми ради Турци не дадоше прославити моје крвном име и весело учинити с господом српском; ти ми, Милошу, данас мому роду краљство потуби и покла сву моју браћу, ти иоче бој с Турцима без нашега договора. . . . Не плачем моје смрти, него горко сада плачем, јер данас све с господом изгубих на пољу Косову. О много гиздава и храбра моја браћа и српска господа“. . . . и вијерни и лијени и храбри Југовићи где сте ми, моје иерјанице, како погибосте данас прид очима мојим“. . . . А најпосле рече: „Боже, Боже мој, када умрем, прими дух мој к тебе!“ . . .

Тада изахну цар Мурат, одсекосе Милошеву главу, па одсекосе и Лазареву и бацаше је „у бунар и у воду“. Тога дана „сва српска земља погибе, и сила и јунаштво, изгубе на пољу Косову српске војске сто хиљада, а турске сто и десет хиљада, а уби Милош Кобилић и Иван Косачић и Милан Тошличанин десет хиљада турске војске“. . . . Тај се дан јандијем Србљем крила обломеше, тај дан сву господу изгубише и без главе остаде о другој господи, у порабостеније побоше“.

(НАСТАВЉЕ СЕ).

Скерлетно Слово

— РОМАН —

ИНГЛАНДСКИ НАПИСАЧ
NATHANIEL HAWTHORNE

ПРЕВЕО

Владислав Савић

(НАСТАВАК)

ледајући на чудновати сјај куће, Бисерка поче да скаче и игра и захтеваше да сви сунчеви зраци буду сабрани са лица куће и дати њој да се игра њима.

„Не, мала моја Бисерка!“ рече јој мајка: „ти сама мораш их скупили, ја ти их не могу дати.“

Дођоше на врата која су била на лук а с обе стране наслоњена на уску кулу или испад куће у којима су били про-

зори са дрвеним канцима. Гвозденом алком, која је висила о вратима, Јестира Прина удари једанпут, на шта се појави један гувернеров роб-слуга — некада слободни Инглеа а сада седмогодишњи роб. За то време он је био господарева ствар, и као такав могао је бити предмет продаје као сваки во или столица. Роб је имао плаву блузу, која је била обично одело слугу у то доба, и много раније у наследним дворанама Инглиске.

„Је ли високородни гувернер Белингам код куће?“ упита Јестира.

„Јесте“, одговори слуга, гледајући са силно отвореним очима на скерлетно слово које је видео први пут сада, пошто је био скори дошљак у насеобини. „Да, његово је високородство код куће. Али су с њиме један, два свештеника и неки лекар. Не можете га видети сада.“

„Ипак, морам му говорити“, рече Јестира; а слуга, судећи можда по њезину одлучном изгледу и сјајном знаку на грудима, да је то каква висока госпођа, не успротиви се више.

Тако мајка и Бисерка уђоше у дворницу. Гувернер Белингам беше сазидао свој нови конак по укусу старих дворова инглиске господе, водећи обзира о природи материјала на кога је саграђен, као и о различности климатских услова и начина друштвеног живота. Напред је била пространа и укусна дворана која се пружала кроз целу грађевину и тако образовала средину саобраћаја са свима одељењима. На једном крају ова је дворана била осветљена двама прозорима на кули. На другом крају, и ако мало заклоњена завесом, била је јаче осветљена једним засвођеним прозором о којима читамо у старим књигама и у чијем удубљењу беху наменшени сто и седишта на јастуцима. Ту на јастуцима бејаше нека фолио свеска, по свој прилици Хроника Инглиска или сличан књижевни производ као што и ми сада остављамо позлаћене албуме на столу да их прелиставају посетиоци.

Намештај у дворани био је од неколико огромних столица на чијим су наслонима били вешто изрезани цетови од храстова дрвета; као и један сто сличног укуса, све из Јелисаветина доба или мало ранијега датума, са наслеђеним ситницама и знаменитостима које је гувернер дао пренети из свога родитељског дома у Инглиској. На

столу, као знак да није занемарено старо инглиско гостопримство, био је велики бокал, на чијем би се дну још видео влажни талог скорашњег пива, само да је Јестира са Бисерком загледала у њега.

На зиду висиле су слике по реду предака Белингамова рода, неки са оклопом на грудима а други са државничким огртачима и оделом из мирног времена. Све су се одликовале оштрином и строгишћу које су изражавали ови ликови као да су били више авети него слике умрлих достојанственика који гледају сада са строгим и немилним погледом на путеве и радости живих потомака.

Од прилике у средини храстова оквира, који је окружавао дворану, висило је неколико панцира који нису били као слике предака, већ са свим модерног датума; јер њих је градио један вешт мајстор у Лондону, оне године кад је гувернер Белингам пребродио у Нову Инглиску. Ова светла опрема није била намењена за празан украс; већ ју је гувернер облачио на многим светковинама и нарадама, а блистала се шта више и на челу једнога пука у рату са Пекводима. Јер, ма да се васпитавао за законодавца и знао да говори о Бакону, Коку и Финчу као о својим претходницима по занату, потребе нове колоније направиле су од гувернера Белингама онаквог војника као што је био законодавац и државник.

Мала Бисерка, којој се веома допаде сјајно оружје као и светло лице куће, застаде неко време огледајући се у глатким плочицама оклопа.

„Мајко“ повика: „ја те видим овде. Погле! погле!“

Јестира погледа са стране обрадовано дете, и виде како скерлетно слово, због испучености огледала, беше представљено увеличано у огромним размерама, тако да се оно највише истицало од целога њезина лика. И доиста она се губила иза њега. Бисерка обрати пажњу на сличан лик мало више првога; а при том се смејала на мајку са оним вракјим разумевањем које је било израз њезине финогномије. Тај поглед обешечачког задовољства такође се огледаше у огледалу и Јестири се чинише да то не може бити лик њезина детета већ лик некаквога врага који би хтео да узме Бисеркин облик.

„Хајде, Бисерка“ рече јој вукући је одатле: „Ходи и гледај доле у врт. Можда ћемо у њему видети дивније и лепше цвеће од онога које виђасмо у шуми.“

Бисерка на то отрча на крај дворане, до засвођенога прозора, и погледа дуж стазе у врту, која је била обрасла ниско покошеном травом и оивичена неком врстом дивље живе оградe. Али се чинило као да је гувернер напустио сваку наду на успех да ће моћи пренети с ову страну океана, на погодном земљишту под тешким погодбама за одржање, енглески начин украшавања вртова. Купус је растао свуда; а тиквина дуга мрежа пружила се преко слободног простора, са огромним плодом који је лежао баш испод прозора, као да би хтела опоменути гувернера да је ова златна јабука била најбогатији украс који му је могла понудити земља Нове Инглиске. Ту је било и неколико жбунова ружа и јабукових дрвета, извесно издаци оних које је посадио пречасни господин Блекстон, први дошљак на полуострву, — полумитолошко лице које јаше на бивољу кроз најраније анале наше земље.

Угледавши руже, Бисерка поче да се дера за једну црвену ружу и не могаше се утишати.

„Ћути, дете, ћути!“ говорила јој је мајка озбиљно:

„Не вичи, драга Бисернице! Чују се гласови из врта и гувернер са господом долази овамо.“

И доиста, на крају алеје, у дну врта, појави се неколико лица која се приближаваху кући. Бисерка, не мајећи ни мало за мајчине покушаје да је умири, узвикну као из ништаљке и ућута се, не за то што је послушала, већ што јој пажња беше одведена на појаву нових личности.

VIII.

СВЕШТЕНИК И ВИЛИНСКО ДЕТЕ.

Гувернер Белингам у широком огртачу и кућној капи — као што старији људи воле да се носе у домаћем кругу

— иђаше напред и изгледаше да показује своје добро и износи своје намере о поправци. Широки оквир извезене огрлице, испод његове проседе браде, по старој моди из владе краља Џемса — даваше му наглед Јована Крститеља. Утисак његове појаве, строге и озбиљне, био је у противности са предметима светске забаве и уживања којима се тако радо окружавао. Али је заблуда мислити да су се наши дедови намерно одрицали сваке удобности и раскоши које су им биле на домаку; и ако су били навикнути да о људском животу говоре и мисле као о стању испаштања и борбе, ипак беху без лицемерства спремни да жртвују живот и имање на позив дужности. Такву веру није никада проповедао, на пример, Џон Вилсон, чија се брада, бела као снежна грудва, појави изнад рамена гувернера Белингама, док овај разлагаше да се крушке и трешње ладу прилагодити климату Нове Инглиске и да се винова доза може одржати поред зидова сунцу окренутих. Стари свештеник, одгајан у богатом крилу инглиске цркве, имао је укорењан и оправдан укусо за све добре и угодне ствари; и ма како да је нагледао строг на катедри или кад је наобличавао грехе сличне греху Јестирину, ипак урођена благост у његову приватном животу привукла му је више љубави него ма коме од његових савремених другова.

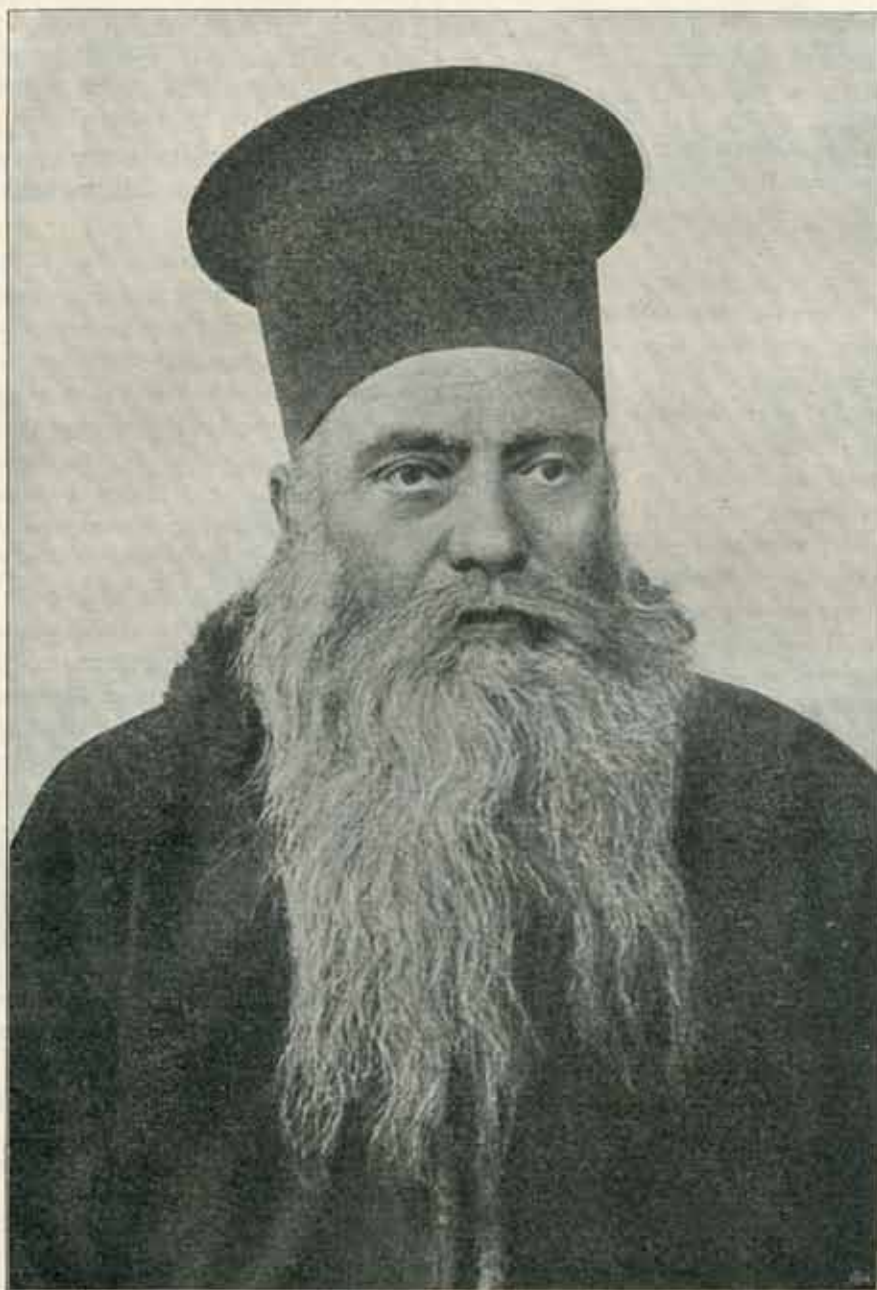
Иза гувернера и господина Вилсона иђаху још два госта — један је био пречасни Артур Димедел, за кога ће се читалац сетити да је кратко и повољно узео уче-

шћа у кажњавању Јестире Прине; а одмах с њим стари Родер Чилингворт, врло чувен у лекаретву, који се од пре две три године настанио у граду. Разуме се, да је овај био лекар и присни пријатељ младога свештеника, чије је здравље било порушено од скора и сувише преданом и пуном самопожртвовања службом свештеничкога позива.

Гувернер се попе степен два пред својим гостима и отворио широм крила од прозора нађе се пред малом Бисерком. Сенка завесе скриваше Јестиру.

„Шта је ово?“ рече гувернер гледајући са напенањем на малу скерлетну појаву пред њим. „Признајем да нисам видео ништа слично од оних грешних дана из доба краља Џемса, када сам ценно као особиту милост да добијем приступа на дворски маскен-бал! Тамо је било у ројенима оваквих цветова при свечаностима и ми смо их звали децом Господара Порока. Али од куд такав гост у моме конаку?“

„Ах, ванстину!“ узвикну добри стари Г. Вилсон. „Какво је то црвено тиче? Чини ми се да сам видео исту такву слику кад је сунце сјајало кроз обојени прозор бацајући златне и црвене ликове на под. Али то је било у старом завичјају. Молим те, дете, ко си ти, каква је туга притискивала твоју мајку да те је опремила на тако чудан начин? Је си ли хришћанско дете? Знаш ли Вјерују? Или си ти један од оних несташних елџова или вила за које смо држали да су остали из нас заједно са другим католичким сује-

МИХАЈИЛО ХАЗИ-СТОЈИЉКОВИЋ, ПРОТА КУМАНОВСКИ.

верницама у старој веселој Инглиској?“ — „Ја имам мајку, рече дете: „а име ми је Бисерка!“

„Бисерка? — Рубин пре! — или најмање румена ружка, судећи по твојим бојама!“ одговори стари свештеник, узаман пружајући руку да по глави помилује малу Бисерку. „Али где ти је мајка? Ах! видим“, додаде и окренув се гувернеру шапну му: „То је оно дете о коме смо разговарали мало час; а тамо је и она несрећна жена, Јестира Прине, његова мајка.“

„Истина?“ узвикну гувернер: „Довста, могли смо мислити да мајка таквог детета мора бити жена са скер-

летним словом, и заслужна Вавилона! Али је дошла у добар час и треба да свршимо њену ствар.*

Гувернер уђе кроз улаз у дворану а за њим његова три госта.

„Јестира Прино“ рече: „било је речи о твојој судби. Ми смо се брижљиво питали, да ли смо учинили мудро и да ли нам савест може бити мирна, што смо својом влашћу и утицајем поверили бригу о једној бесмртној души, која је у оном детету, жени што је скланула и пала у бласто овога света. Говори сама као мајка детета! Шта мислиш. Зар не би било боље, за детиње спасење, да ти се оно одузме, обуче пристojно, васпита строго и обучи у истинама неба и земље? Шта ти можеш учинити за дете у томе погледу?“

„Научити малу Бисерку ономе што сам сазнала од овога!“ одговори Јестира, стављајући прст на црвени знак.

„Жено, то је залога срама!“ рече строги старешина. „И баш због мрље коју то слово показује, ми хоћемо да поверимо дете другоме.“

„Па ипак,“ рече мајка мирно и ако постаде бледа: „овај знак научио ме је и учи ме свакодневно — па и у овом часу — како ће моје дете бити мудрије и боље, и ако то није од помоћи мени самој.“

„Ми ћемо одмах судити“ рече гувернер: „а ти слушај шта ћемо рећи. Добри господине Вилсоне, констатирајте дете, молим вас, да ли има она знања која треба да има хришћанско дете њезиних година.“

Стари свештеник седе у наслоњачу и покуша да Бисерку привуче к себи. Али дете, ненавикнуто на туђ додир, умаче кроз отворени прозор и стаде на највиши степен, слично некој тропској птици са шареним перјем, готова да одлети у ваздух. Г. Вилсон прилично зачуђен на овај нестандук — јер је имао благ изглед деде и био је обично љубимац деце — покуша, ипак, да је испита.

„Бисерка“ поче свечано: ти мораш обратити пажњу на поуку, да би у своје доба имала у души бисер од нецењене вредности. Реци ми, моје дете, ко те је створио?“

Бисерка је знала добро ко ју је створио, јер ју је Јестира одмах после разговора о Небеском Оцу почела да обучава у оним истинама које буде тако жив интерес у човечјем духу кога било доба. Али обешечаство као што га имају сва деца више или мање, а које је било код Бисерке десет пута веће у овом важном тренутку, и које је сву обузе, затвори јој уста или је наведе да говори погрешно. Пошто је метнула прст у уста, и неколико пута одбила да одговори, најзад рече: да она и није стварана, већ да ју је њена мајка убрала са оног дивљег ружиног жбуна што расте пред тамничким вратима.

Ова јој фантазија дође у главу вероватно због близине гувернерових црвених ружа, пошто је Бисерка стајала на пољу заједно са представом дивље руже што расте пред тамницом, поред које су прошли долазећи овамо.

Стари Родер са осмехом шапну нешто младом свештенику. Јестира погледа на девара и у том тренутку, и ако се решавала њезина судба, она примети како се његово лице изменило — како је поружљало, како је његов суморан изглед постао још мрачнији, а појава још немилућа — од оних дана кад се с њим пријатељски опходила. Она сусрете његов поглед за тренут, али одмах беше при морана да сву пажњу обрати ономе што се говорило.

„То је страшно!“ повика гувернер, пошто се поврати из чуђења у које га доведе Бисеркин одговор. „То дете има три године и још не зна ко га је створио! Без сваке сумње, оно је у потпуном душевном мраку, као што не

познаје своју садашњу пропаст ни будућу судбину! Чини ми се, господо, да је излишно питати даље.“

Јестира узме дете к себи и силом га задржа, пркосећи старом пуританском старешини са готово дрским погледом. Сама у свему, одбачена од свију, и са оним јединим благом свога срца и душе, она је осећала да има непобедно право против целог света, и била је спремна да га брани по цену живота.

„Бог ми је дао ово дете!“ повика: „Дао ми га је као накнаду, за све оно што ми је одузео. Оно је моја срећа! — Оно је и моја казна! Бисерка ме држи у животу! Бисерка ме казни такође! Зар не видите, она је скерлетно слово, само подобно да буде вољено и падахнуто хиљадуструком силом да ми плати за мој грех? Ви је не ћете узети! Пре ћу умрети!“

„Јадна жено“ рече благо стари свештеник: „дете ће бити добро неговано! Много боље него што ти то можеш учинити.“

„Бог је њу поверио мојој бризи!“ понови Јестира подижући свој глас: „Ја је не дам!“ Овде се обрати младоме свештенику Г. Димесделу, на кога једва да је била погледала до сада. „Говори ти за ме!“ повика: „Ти си био мој свештеник, теби је поверена брига о мојој души, ти ме познајеш боље него они људи. Ја се нећу раставити од детета! Говори за ме! Ти знаш — јер у теби има љубави која не достаје овим људима — ти знаш шта је у моме срцу и шта су мајчина права, и колико су та права светлија кад та мајка има само једно дете и скерлетно слово! Погледај га! Ја не дам дете! Погледај!“

На овај дивљи и ненадни позив који показиваше да је Јестира доведена до лудила, млади свештеник ступи напред, блед, са руком на срцу, као што је то био његов обичај кад год би његов нервозни темперамент био узнемирен. Изгледао је сада још изнуренији и мршавији него кад смо га видели у сцени Јестирине јавне казне: и било због порушена здравља или из другог непознатог узрока, у његовим крупним црним очима огледаше се читав свет туге и бола у мутној, меланхоличној дубини.

„Има истине у овоме што каже“ поче свештеник слатко звучним, дрхтавим гласом, али силним да дворана одјекиваше њиме и шупљи оклопи звоњаху од њега: „Има истине у Јестириним речима, као у осећању које је падахнује! Бог јој је дао дете, а у исто доба дао јој је инстинктивно сазнање његове природе и особина — обоје тако чудних — које нема никакво друго самртно биће. И шта више: зар не постоји нека врата страховите светлије у односима мајке и детета?“

„А! — како то, добри Господине Димесделе?“ прекину га гувернер: „Објасните то, молим вас!“

„Тако је“ настави свештеник: „Јер, ако другојаче мислимо, зар не излази на то, кад је Небески Отац, творца свега живог, слабо означено грешно дело, и кад није направно разлике између грешне страсти и свете љубави? Творац је створио ово дете из очева греха и мајчине срамоте, да на толико чудних начина делује на њезино срце које тако озбиљно и тако горко брани право да га задржи. Оно је намењено за благослов — за једину благодет њезина животога! Оно је намењено — сумње нема, као што нам је мајка казала — и као награда; као мучење које поче одједном и изненадно; као бол, ујед, као вечни страх у сред помућене радости! Зар није те мисли израдила у детињем оделу које нас тако силно опомиње на црвени знак који пали њезине груди?“

„Добро речено“ узвикну добри Г. Вилсон. „Ја сам се бојао, да жена није имала друге више мисли, већ да дете начини телалом!“

„О, то не, — не то“, настави Г. Димесдел. „Она види, верујте ми, свето чудо које је Бог изразио у ономе детету. И нека би се сетила — што ми се чини да је сушта истина — да је та судба намењена, пре свега, да одржи у животу материну душу и да је избави од прних дубина греха у које би је, иначе, Сатана навео да падне! С тога добро је, ради ове бедне и грешне жене, да јој буде поверена бесмртност једнога детета, једно биће подобно за вечну радост или вечну тугу, — да га она васпита у страху Божјем; да је оно подсећа, у сваком часу, на њезин пад, ал' и да је учи, као да је то завет самога Творца, да ће дете, ако га васпита достојно Неба, своје родитељу припремити место на Небу. Ради спаса Јестире Прине, дакле, као и ради детета, оставимо их онако како је Провиђење хтело да буде!“

гова говора. Бисерка, тај дивљи и немирни мали створ, лагано му се прикраде, и узев његову руку у своје обе, наслови на њу свој образ; то беше тако нежно и тако природно, да се њена мајка, која све то гледаше, питала у себи: — „Је ли то моја Бисерка?“ — Она је знала, да има љубави у дечјем срцу, ма да се она изливала у страстима, и тешко да је дванут у животу била тако блага и милосна као данас. Свештеник се обазре — јер, изузев погледа пуних чежње љубљене жене, ништа није слађе од ових доказа дечје љубави ненадно изливане духовним вистиником, а што показује да има у нама доиста нешто што је достојно љубави — па нежно метну руку на детињу главу, и после кратког оклевања, пољуби је у чело. То тако необично осећање не потраја дуго код мале Бисерке; она прсну у смех и одскакута низ дворану тако лако, да се стари Г. Вилсон питао, да ли је земљу додиривала?

„Овај мали угурсуз има вракје силе у себи“, рече

С. В. ТИТЕЛБАХ.

СЕОСКА КУЋА У РАВЊУ.

„Ви говорите, пријатељу, са чудном озбиљношћу“ рече стари Роџер Чилингворт, смејући се на њега,

„И јесте важно то о чему је мој брат говорио,“ додале пречасни Г. Вилсон. „Шта велите на то, благородни господине Белингаме? Зар није добро бранио ову јадну жену?“ —

„Тако је, доиста“, одговори старешина: „и навео је такве доказе, да ћемо оставити ствар тако како је. Дотле бар, докле жена не буде наново згрешила. Ипак морамо се постарати, да се дете подвргне другом и правом испиту на катихизиса, под твојим старањем или господина Димесдела. А после, за времена, побринути се да дете иде у школу и цркву.“

Пошто је престао да говори, млади се свештеник беше повукао корак два и стаде; лице његово беше у пола заклоњено тешким борама завесе, а његова сенка, коју је сунце бацало на под, трепташе због жестине ње-

ови Г. Димесделу: „њој није потребно никакво вратило ни метла; она и без њих свуда лети!“

„Чудно дете!“ рече стари Роџер Чилингворт. „Ласно је распознати мајчин део наслеђа у њој. Шта велите, господо, да ли би то било изван домањаја филозофског истраживања, анализовати природу овога детета, и отуда добити поуздани кључ за разрешење заговетке: ко јој је отац?“ —

„Никако. Био би грех следовати у таквом питању методи проване филозофије,“ рече Г. Вилсон. „Боље је молити се Богу и постити; а још је боље оставити тајну тапну каква је, док је Провиђење само не открије. С тога сваки добар Хришћанин има право да укже очинску бригу и милошту овом јадном и напуштеном детету.“

Пошто се ствар тако повољно сврши, Јестира Прине и Бисерка оставише кућу. Кад бејаху на степеницама, говорило се, да се тада отворио један собњи прозор и на

њему се указало лице госпође Хибинсове, цандрљиве сестре гувернерове, баш оне која је после неколико година погубљена као вештица.

„Чуј, чуј!“ рече она, док њена злослута појава бацаше сенку преко веселе куће. „Хоћеш ли ићи с нама поћас? У шуми ће бити весело; па сам скоро обећала Цриоме Човеку да ће и Јестира бити тамо.“

„Оправдајте ме код њега, молим вас!“ одговори Јестира са осмехом победе. „Морам остати код куће и чувати малу Бисерку. Да су ми је одузели, радо бих пошла с тобом и уписала своје име у књигу Црнога Човека, и то својом крвљу!“

„Ми ћемо те радо дочекати!“ рече вештица мрштећи се, па се получе назад.

Али овим — ако замислимо да се овај разговор између госпође Хибинсове и Јестире Прине у истини догодио, а не да је само прича — била је дата потврда наводима младога свештеника: да не треба раставити мајку, која је згрешила, од плода њезина греха. Јер, ето, тако је дете избавило матер своју од замки Лукавога.

IX.

Л Е К А Р.

Под називом Роџера Чилингворта, читаца се сећа, било је скривено друго име које није хтео открити његов послалац. Било је казано, како се, у гомили што је присуствовала Јестириној казни, налазио и неки човек, постарији, путем изнурен, који беше, тек што је изашао из дивљине, угледао жену (у којој ће, надао се, наћи оличену домаћу срећу и радост) како је изложена као слика греха пред народом. Њезин матерински позив био је гажен погама гомиле. Срамота је лебдела око ње на јавноме тргу. Њезину роду, као и другару ъезина неумрљаног живота, не беше остало ништа друго већ ъезин срам који ће бити строго подељен према праву сродства, интимности и светости пређашњих веза. Зашто би се онда — пошто му је избор био слободан — јавило лице које је било везано за палу жену најинтимнијим и најсветијим везама; за што би тражило део наследства на коме му се не би могло нимало завидети? Није желео да узме место на узвишци срама поред ње. Непознат свима, изузев Јестиру, а уверен у њено ћутање, он се реши да копреном заборана покрије своје име; а што се тиче његових ранијих веза и интереса, хтео је да ишчезне потпуно из реда живих, као да је доиста лежао на дну океана, где му је опште веровање давно дало места. Нов интерес јавиће се одмах а с њиме и нове мисли и намере; мрачне, у истини, ако не и грешне, али доста силне да заузму све моћи његових подобности.

Према тој одлуци, он се настани у пуританском граду као Роџер Чилингворт, без икаква блага, изузев оно знања и памети чиме се одликовао међу свима. Како је раније у животу био добро познао лекарску вештину свога доба, то се представи као лекар и би дочекан најбоље. Добри лекари били су реткост у насеобини. Они су слабо били одушевљени верским жаром, ради кога су остали исељеници тражили Америку. У њихову изучавању човечјег тела можда су биле занемарене више и суптилније подобности тих људи, те су били изгубили из вида духовну страну живота у чудноватом заплету механизма, који је на први поглед изгледао као да у себи садржи цео живот. Свакако, здравственост Бостона била је поверена бризи једног старијег љакона и апотекара којих побожност и владање беху боља препорука од сваке дипломе. А једини видар био је човек који је удружио ову науку са свакодневном

вештином бријача. За такав еснаф долазак Роџера Чилингворта био је сјајан добитак.

Он ускоро показа да познаје сву огромну и поштовања достојну машинерију старе медицине у којој је сваки лек био од далеко набраних и разнородних делова, тако вешто помешаних као да је њихов резултат био сами еликсир живота. У своме робовању код Индијанаца, познао је особине домаћих трава и корења; и није хтео крити од болесника, да они прости лекови, природни дарови незаштићеноме дивљаку, уживају његово поверење исто тако као јевропска апотека, због које су многи доктори упропастили цео живот док су је спремиле.

У односима справм вере овај научени странац могао се узети за углед, бар што се тиче спољашњих форми; јер одмах по своме доласку изабра пречаснога Г. Димесдела за својега духовнога вођа. Млади свештеник, чија је научна слава још била жива у Оксфорду, био је сматран од стране својих одушевљених поштовалаца ни зашта мање већ за апостола Богом послатог, одређеног, ако буде живео и радио за један обичан век, да нејакој цркви Нове Инглиске учини исто онако велика дела каква су први свети Оци починили за младо Хришћанство. Само у то доба здравље Г. Димесдела очевидно опадаше. Они, који су га најбоље познавали, приписивали су његову бледоћу крајној преданости учењу, његову најсавеснијем испуњавању пастирске дужности, а највише посту и неснавању, што је често радио да би одржао духовну светлост, да је не заклони и не окује телесни напредак и задовољство. Неки су говорили: ако Г. Димесдел збиља жели да умре, то је с тога што земља није достојна да је више гаси његова нога. Док он, напротив, у својој смирености говорише: ако га Провиђење позове са земље, то је с тога што је недостојан да изврши најскромнији позив овде на земљи. Ма како да се различно мислило о томе, његово порушено здравље било је неоспоран факт. Лице му се беше продужило; његов глас, још увек јак и пријатан, имао је у себи извесну пророчанску тугу опадања; често су га видели, да чим се што ненадно догоди, стави руку на срце и румен га облије прво, па затим пребледи, што је био знак бола.

Такво је било стање свештениково, и тако скоро очекивање његове преране смрти, кад се Роџер Чилингворт настани у граду. Његово ступање на позорницу (мало би који знао рећи, од куда? — као да је пао с неба или изашао из земље) носило је на себи печат тајанствености, која се лако повећа до чудноватости. Сада је био познат као лекар; видели су га како бере траве и дивље цвеће, копа корење и сабира печурке са шумских дрва као онај који зна вредност онога што је без вредности осталим људима. Чули су га како говори о Кенелму Дигбиу и другим славним људима — чије је научно знање гледано као натприродно — као да је он њихов дописник или другар. Зашто је дошао овде, кад је заузимао тако високо место у научноме свету? Шта тражи у дивљини он, чије је место у великим градовима? Као одговор на то, кружило је веровање — које исповедаху многа осетљива лица па ма како да је било апсурдно — да је само Небо учинило чудо, те је пренело преко мора једног лекара са немачких универзитета и метнуло га на врата Г. Димесдела! Паметници, који су знали да Бог врши своје намере без позоришних ефеката и помоћи чудеса, гледали су као прет Провиђења, што је Роџер Чилингворт дошао у тако zgodан час.

Ова мисао била је оснажена особитом пажњом коју је лекар поклањао младом свештенику; он му се приљуби

као парохијанин, и труђаше се да добије његов пријатељски поглед и поверење његове, по природи неповерљиве, осетљивости. Он се веома забрину за здравље свога пастира, али је оклевао да почне лечење, јер, ако почне рано, није био поуздан у успех. Старци, ђакони, старије госпође и младе и лепе девојке из пастве г. Димисдела, наваљивали су отворено на њ да окуша вештину лекареву. Господин Димисдел благо одбијаше њихове молбе.

„Мени не треба лека“ говораше.

Али како је могао тако говорити млади свештеник, кад су сваком недељом његови образи бивали блеђи и мршавији а глас све дрхтавији — кад је сада постао његов стални обичај да држи руку на срцу а не само невољан, случајан покрет? Је ли био сит рада? Је ли желео да умре? Ова питања беху свечано постављена господину Димисделу од стране старијих свештеника Бостонских, и ђакона његове цркве који су, по својим речима „имали посла с њим“ односно греха што одбија помоћ коју му је Провиђење пружило. Он слушаху ћутећи и најзад обећа да ће се саветовати са лекаром.

„Кад би то била Божја воља“ рече пречасни Г. Димисдел, кад по своме обећању посети Роџера Чилингворта тражећи лекарског савета: „био бих врло задовољан кад би се моји радови и моји боли и моји греси и моје муке наскоро завршиле са мном, и све што је земно у мени било сачувано у моме гробу а мој дух отишао у вечно станиште, пре него што би Ви опробали своју вештину на мени!“

„Ах“, рече Роџер са мирношћом којом су се одликовали сви његови покрети: „такав говор приличи младоме свештенику. Млади људи, који нису пустили корен дубоко, лако напуштају везу живота. А свети људи, који иду с

Тако тајанствени Роџер Чилингворт постаде лечник пречаснога Г. Димисдела. Како је лекара занимала не само болест, већ је био јако наклоњен да заври у природу и особине болесника, ова два човека, тако различна по добу, здружиле се тесно. Ради свештеникова здравља, и да би лекар могао брати лековито биље, дуго се шетаху заједно по морској обали или по шуми, уз ромор таласа или свечану химну што је ветру певају врхови дрвета.

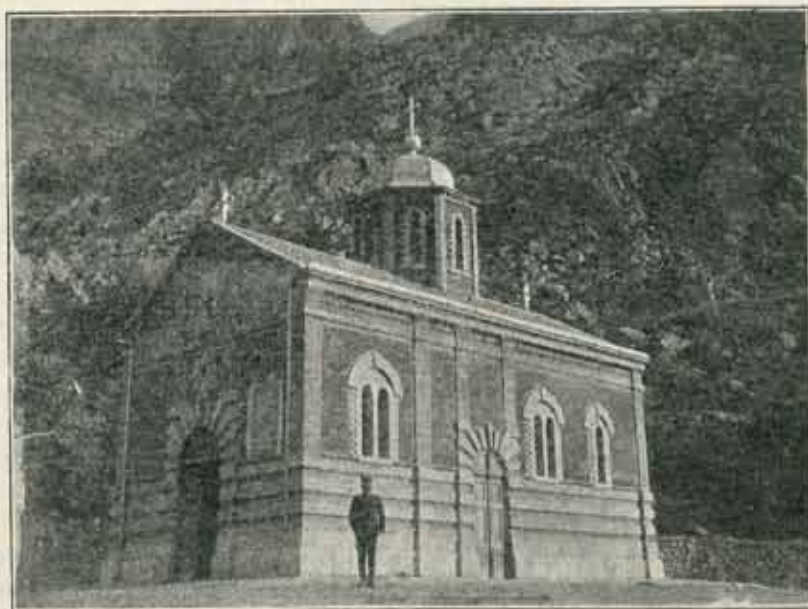

МОНАСТИР КАМЕНИК.

Често су посећивали један другог у соби за рад или одмор. —

Свештеник је био задивљен друштвом човека од науке, у коме је видео јаку духовну културу која је превазилазила обичне границе, заједно са претом и слободом идеја које би узалуд тражио међу својим другонима. Вистину он је био више зачуђен него задивљен нашавши такве особине у лекара. Г. Димисдел био је прави свештеник, прави духовник, са силно развијеним осећањем поштовања, и духом који је с поверењем нишао стазом мере, правећи све дубљу brazду по њој. Никада и нигде он не би био назван човек слободних погледа: за мир његове душе било је неопходно потребно да осећа владу вере над собом, стрљиво подносио кад га она затвори у своје гвоздене догме. Али опет за то, и ако са плашљивом радошћу, осећао је тренутну олакшицу да гледа на васнону кроз другачију врсту духа него што је био дух оних са којима је дневно општио. Као да се какав прозор отворио, кроз који улази слободан ваздух у загушљиву учионицу, у којој се лагано гасио његов живот. Али је ваздух био сувише свеж и хладан, те се није могао дуго удисати са задовољством. Тако се лекар и свештеник повлачашу у границе црквене ортодоксије.

Тако Роџер Чилингворт брижљиво испитиваше свога болесника, како у односу на његов обични живот, издући с њиме по утвреној стази оног реда мисли с којима се сродно, или какав се појављивао онда кад буде бачен у нову моралну околину, чија новост могла је изазвати на површину нешто дотле невиђено у његову карактеру. Сматрао је за неопходно, да добро позна човека, пре него што отпочне његово лечење. Свака болест тела носи на себи знаке срца и интелекта болесника.

МОНАСТИР СВ. ПЕТКЕ У СИБЕВАЧКОЈ КЛИСУРИ.

Богом на земљи, једва чекају да оду, да се шетају с Њиме по златној кадрији Новог Јерусалима.*

„Не“, додаде млади свештеник, са руком на срцу и тугом у очима: „кад бих био достојнији да се шетам тамо, био бих задовољнији радећи овде.“

„Честити људи вечито мисле ништаво о себи“ рече лекар. —

Моћи обраћања и размишљања код Артура Димесдела биле су тако активне и осетљивост тако јака да је телесна помоћ могла у њима имати свој узрок. Стога Роџер Чилингворт — вештак, благи и пријатељски лекар — трудио се да зађе у дубине болесничких груди, копајући међу његовим начелима, вребајући његове успомене, и додирујући све жице осетљивом руком, као онај који тражи благо у каквој мрачној пећини. Мало је тајни које могу умаћи испитивачу, коме се пружи прилика и да слобода за таква испитивања, и који има вештине да изведе то до краја. Човек, који крије тајне, треба нарочито да избегавана тесну дружбу са лекаром. Ако лекар има природне бистрине и нечега вишег — назовимо то интуицијом — ако не показује досадну саможивност или друге јаче непријатне особине своје личности; ако има урођене снаге да постигне духовно сродство са својим болесником, да овај најзад изговори оно што сам држи да су то његове скривене мисли; ако прати таква открића миром; ако више ћутањем него исказаном симпатијом или немим удахом, и овда онда којом речи покаже, да је све разумео; ако има, поред свих особина пријатеља и повереника, преминућства која му пружа његова опробана лекарска вештина — онда, у даном неизбежном тренутку, ослободиће се паћеникова душа и одлетеће у мрачан али провидан зрак, износећи све своје тајне на бели дан.

Роџер Чилингворт имао је све, или бар већину горе набројених особина. При свем том, време је пролазило; тесна дружба, као што смо рекли, разви се међу овим образованим духовима који се сусретаху на целом широком пољу људских мисли и студија; претресали су сва питања вере и морала, јавних послова или приватна живота; говорили су дуго, и један и други, о стварима које су изгледале њихове личне; на омет никаква тајна, као што је лекар мислио да је мора имати, не прокраде се преко свештеничких усана до другаревих ушију. Последњи је сумњао и у то да му је била искрено представљена природа телесне болке Г. Димесдела. Чудна обаврност!

После извесног времена, на један миг Роџера Чилингворта, пријатељи Г. Димесдела удесише да обојица станују у једној кући; тако да ни једна ситуација свештеникова дневна живота не умакне оку оданог лекара. Цео град се радовао кад се тај жељени догађај догоди. Држало се да је то најбоља помоћ за здравље младога свештеника; ако, као што многи предлагашу који су се осећали овлашћени да то чине, не буде изабрао коју од толико красивих девојака, које су му духом све биле одане, да постане његова верна жена. Није било изгледа, да ће се Артур Димесдел решити на овај последњи корак; одбацивао је сваки говор о томе, као да је свештенички целибат био догма његове вере. Осуђен својим властитим избором, да једе своју неукусну порцију на туђем столу, да осећа вечну хладноћу као сваки онај који тражи да се угреје на туђем огњишту, изгледало је у истини, да је тај мудри, благонаклони, вешти стари лекар, са својом очинском љубави спрема младога свештеника, једини човек од свега човечанства који треба да је стајало уз њега.

Нови стан двају пријатеља био је код једне побожне, угледне удовице која имађаше кућу која је покривала цео стан на коме је доцније саграђена Краљева Капела. С једне стране било је гробље, пређе врт Исака Џонстона, и тиме стан је био згодан да изазове озбиљне мисли у вези са њиховим студијама, како код свештеника тако код лекара. У материнској бризи, честита удовица даде Г.

Димесделу стан с лица, сунцу окренут, са тешким завесама за пријатну хладовину. Ђилимови вишаху на зидовима, Гобленски по причању, на којима беше представљена библијска историја о Давиду и Витсавеји и Натану пророку, у јасним бојама, али које су лепој жени давале исто тако суморан изглед као и злослутом пророку. Ту бледи свештеник намести своју библиотеку богату фолио књигама у кожном повезу: дела Отаца и учених Рабина, — калуђерска учењост којом су се користили протестански духовници и ако су извикали и омолађавали ту врсту писца. На другој страни куће стари Роџер Чилингворт намести своју учионицу и лабораторију која би данас изгледала бедна и сиромашна, али је ипак имала апарат за дестиловање и средства за справљање лекова и хемикалија, које је знао корисно употребити тај навежбани хемичар. Тако се удобно наместише ова два човека лативши се посла, живећи сваки одвојено, али често пролазећи да заври један другоме у посао са интересом и љубављу.

А најбољи пријатељи Артура Димесдела држаху да је само Провиђење све то тако уредило у намери да поврати здравље младога свештенику, ради чега су шиљане толике јавне и приватне молитве. Али овде је време да се каже, да је један део становништва имао своје особите погледе на односе свештеника и лекара. Ништа није лакше него да се превари необразована гомила у својему суђењу; али кад њено суђење потиче, као што је често случај, из осећања великога и топлога срца, закључци на тај начин допесени често су тако дубоки и тако истинити, да носе на себи печат природно откривених истина. Народ није могао, у нашем случају, да се ослободи свога предрезања о Роџеру Чилингворту. А после, један старац занатлија, који је становао у Лондону пре тридесет година кад се десило убиство Сер Томе Оверберна, говорио је да је виђао лекара под другим именом, које је заборавио, у друштву са Д-р Форманом старим врачом, који је био умешан у убиство Оверберново. Два три лица помињала су да је лекар проширио своје лекарско знање тиме што је учествовао у молитвама и приношењу жртава са индијским свештеницима, који су били опште познати као моћни лекари, извршујући често чуду слична лечења силом своје љавоље вештине. Многи — а међу њима било је људи здрава разума и практична погледа, чије је мишљење важило у другим приликама — тврдили су: да се Роџер Чилингворт знатно променио од како је у граду, а нарочито од кад станује заједно са Г. Димесделом. Прво, његов је израз био миран, замисљен, научњачки. Сада је био ружан и злостан, што нису видели раније, и то се истицало све јасније што су га чешиће посматрали. По мишљењу прости гомиле, ватра у његовој лабораторији долазила је испод земље и хранила се пакленим горивом; и с тога је, као што се могло очекивати, његово лице било почађено на томе диму.

Кад се све узме у рачун, излазило је да је пречасног Артура Димесдела, као и многа друга света лица у свима временима у хришћанском свету, кушио Сатана или његов посланик, у облику Роџера Чилингворта. Овај љавољи слуга дошао је, по Божјем допуштењу, да станује у свештеникову друштву и да плете замке да улови његову душу. Није било ни једнога честитог човека који би сумњао на чијој ће страни остати победа. Народ је очекивао са непоколебљивом надом, да ће свештеник изаћи из борбе, преображен славом коју ће, сумње нема, добити. Међутим, тужно је било мислити на смртне муке кроз које се мора проћи до победе.

На жалост! судећи по страху и тузи који се огледаху у дубини очију јаднога свештеника, борба је била очајна а победа врло сумњива.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Макс Петенхофер

рајем јануара ове године пресели се у вечност велики научник и добротвор рода људског: Макс Петенхофер. Заклопише се за навек очи које су, као ретко чије, умеле читати књигу природе; престало је куцати срце које је куцало само за добро човечанства. Минхен је изгубио у њему једног од најбољих грађана својих — свог почасног грађанина; Баварска једног од најбољих синова; наука ретког радника, а човечанство свог најбољег пријатеља и добротвора.

Петенхофер је рођен 3. децембра 1818. год. у Лихтенхајму (Доња Баварска). Родитељи су му се бавили земљорадњом, имали су више деце а били ташког стања. Стога се о васпитању деце бринуо један од стрицева његових, Ксавер Петенхофер, који је био дворски апотекар у Минхену, а није имао деце. Још из малена, Макс је био његов љубимац, и кад му је било осам година, стриц га узме к себи у Минхен. Ту Петенхофер сврши основну школу и гимназију а 1837. године ступи у универзитет. Још као гимназијста имао је воље за филозофске науке, али жеља његова стрица беше да се он ода природним наукама, поглавито фармацији. Две године учио је он философију и природне науке на ступи у апотеку као ученик (шегрт) код свог стрица. Ну његов стриц беше и сувинше строг према њему, што он није могао издржати, већ напусти кућу свог добротвора и ода се глумовању. Глумовао је пола године, у ком се времену загледа у сестру од другог стрица, Јелену, која му обећа своју љубав само под тим условом, ако се поправи и постане озбиљан човек. Дакле, очи лепе Јелене биле су узрок да Петенхофер напусти бину и врати се своме стрицу Ксаверу који га дочека раширених руку. Поново се уписа у универзитет и почео озбиљно да учи. Године 1843. положи испите за апотекара, а неколико месеци доцније буде, по одлично положеним испитима, промовиран за доктора медицине, хирургије и порођаја.

По савету пријатеља, нарочито професора минералогije Фукса, не ода се Петенхофер одмах пракси, већ се почео приправљати за професорски позив. Под утицајем славног хемичара Либига, почела су се хемијска испитивања у то доба уводити не само у агркултуру већ и у хистологију и патологију. Један од ученика Либигових (Шерер) почео је већ био у Вирцбургу вршити таква испитивања за клинике. К њему оде Петенхофер, пробави тамо један семестар, и један код Либига с којим се особито спријатељи.

По повратку његову у Минхен, буде предложено министарству, да се и у Минхену оснује једна лабораторија за потребна испитивања хемијска за клинику и болнице, и да се Петенхоферу да такво место, какво Шерер у Вирцбургу има. Министарство одби овај предлог и Петенхофер се мораде примити за асистента у заводу за анализе новца и за одвајање сребра и алата. У то време су повучени стари талери из саобраћај (Brabanterthaler) и завод је добијао само Ротшилдових талера из Франкурта до милнон форината годишње. Петенхофер беше срећне руке да у овим пронађе извесну количину платине, и да отклони многе тешкоће при одвајању поменутих метала. Чинило му се да му је будућност сада осигурана и ступи у брак са лепом Јеленом.

Године 1847. наступе са свим друге прилике у земљи: министарство се промени, предлог о лабораторији за клинике и болнице изађе поново на дневни ред, и Петенхофер буде упитан: да ли би се сада примио звања које му је пре неколико година у изглед стањало. Петенхоферу се беше врло тешко решити, и да не беше професора Фукса, можда би он и даље анализирао Ротшилдове талере; али под утицајем Фуксовим врати се он, на велику срећу човечанства, хемијско-медицинским радовима. Одмах буде постављен за ванредног професора на медицинском факултету у Минхену, поглавито за патолошко-хемијска испитивања, са платом од 700 форината у злату, две мерице пшенице и седам мерица ражи.

Прва су његова предавања из диететичне хемије, из којих су се постепено развила предавања из хигијене.

Године 1850. умре његов стриц и добротвор Ксавер, и он буде постављен за представника дворске апотеке коју је он уз приномах свог брата дигао на угледну висину и која је дуго година служила као углед за остале апотеке.

Знајући за интимно пријатељство Петенхоферово са Либигом, пошаље га краљ Макс II ка Либигу у Гисен, не би ли га наговорио да у Минхен дође, јер је хтео пошто по то да има овог „најславнијег хемичара на земљи“. Оваки су покушаји и пре али безуспешно чинени, ну сада усне Петенхофер, и Либиг се премести у Минхен године 1852. Исте године постављен је Петенхофер за редовног професора хигијене.

Године 1872. буде позван Петенхофер за редовног професора хигијене у Беч, и буде му стављен у изглед један хигијенски институт по његовој замисли. Ма да би му расстанак са Минхеном врло тешко пао, ипак се — за љубав института — реши да иде. Ну тадашња влада не пусти лако свог Петенхофера, већ га упита за услове под којима би остао. „Институт ми дајте, ништа друго не тражим“ беше одговор. И кад му ово би обећано, заблагодари се он Бечлијама на повуди. Године 1878. довршен је институт — служио је дуго као углед установама ове врсте у Немачкој.

У стање покоја ступио је 1894. а 1896. године напусти и дворску апотеку.

Цела друга половина деветнајестог столећа време је разноврсног и плодног рада овог великог човека. За најкраћи преглед његових многобројних радова (144) хоће се и стручније перо и више простора, јер ређати његова дела значило би, у најмању руку, излагати принципе експерименталне хигијене, пошто нема готово ни једног пола у овој, на коме он није радио; а многа је он прии почео обрађивати. Радови су му ови и прибавили часно име „Творца експерименталне хигијене“, осигуравши му на тај начин најважније место за сва времена у овој науци.

Ми ћемо поменути овде само најглавније.

Испитивањем ваздуха по собама поставио је Петенхофер методу за тачну одредбу диоксида угљеникова у њему, која и данас постоји, и доказао да цвеће, које се по собама негује, чини врло малу услугу поправци ваздуха. На основи ове одредбе почео је одмах своје класичне радове о ветрењу (вентилацији). Доказао је да су зидови за ваздух порозни и указао на корнет од тога за поправку ваздуха у затвореном простору. У влажним зидовима затворене су ове поре и тим спречено ветрење. Проучио је разне врсте грејања и осветљења. Сам је пронашао један гас за осветљење који се из дрвета добија (Holzgas), а доцније је пронишао упоређење између овог гаса и електричног осветљења, и нашао да је електрично осветљење много боље. Дао је иницијативу да се разради питање о „одредби воде у градама и њезину значају“ и о „визији грађевинског материјала.“

Писао је о оделу и о разлици између пуног и памучног одела у односу на влагу и ваздух. Имао је идеју о томе да топлоту у ствари одржава ваздух затворен између коже и одела, и да према томе ступањ топлоте зависи много и о начину на који је одело скројено. Ово су његови ученици доцније и доказали.

Даље, писао је и о утицају земљишта на човека. Нарочито је пажњу обраћао на то где треба и како треба постројити гробља; и да треба поред гробља подићи сале у које ће се смештати мртваци до сахране.

Честа тровања зими дала су му повода да се и овим питањем забави. Он је тврдио, да ова тровања не долазе од гаса за осветљење, као што се држало, већ од неразумног дожења пећи, што су његови ученици и доказали. Ово је дало повода расправити питања о тровању моноксидом угљениковим.

Многи су се градови користили његовим саветима при канализацији. У овим питањима Петенхофер је стајао увек на гледишту чисто хигијенског, не обавирући се ни мало на то, што је његов пријатељ Либиг приписивао велику важност изметцима, са гледишта пољопривредног. На послетку је ово питање, као и питање: који је начин канализације бољи? остало да се решава према местним приликама.

Канализација Минхена дала му је повода да расписне награду за разраду питања о загађењу текуће воде каналима сирања. Ово су питање решила два његова ученика и нашли, да се река сама чисти. Поводом овога написао је Петенхофер расправу о томе, како речне алге воду чисте.

Да би се могао пратити начин исхране код човека и животиња, конструисао је Петенхофер велики респираторни апарат којим се тачно могао пратити низ промена хранљивих материја у организму човека и животиња. С помоћу овог апарата дошло се до важних резултата на овоме пољу.

Његов драги Минхен посећивали су чешће немили гости: колера и тифус. С тога је овоме питању Петенхофер и велику пажњу обраћао. Пре његових радова, у Минхену су тако често владале заразе, да је сматран као легло

куге (Peststadt). Уклањањем кланица из вароши, водоводом и канализацијом успео је Петенхофер да од Минхена направи здраву варош. Данас су професори медицине често у неприлици, јер немају на коме да демонстрирају ученицима абдоминални тифус.

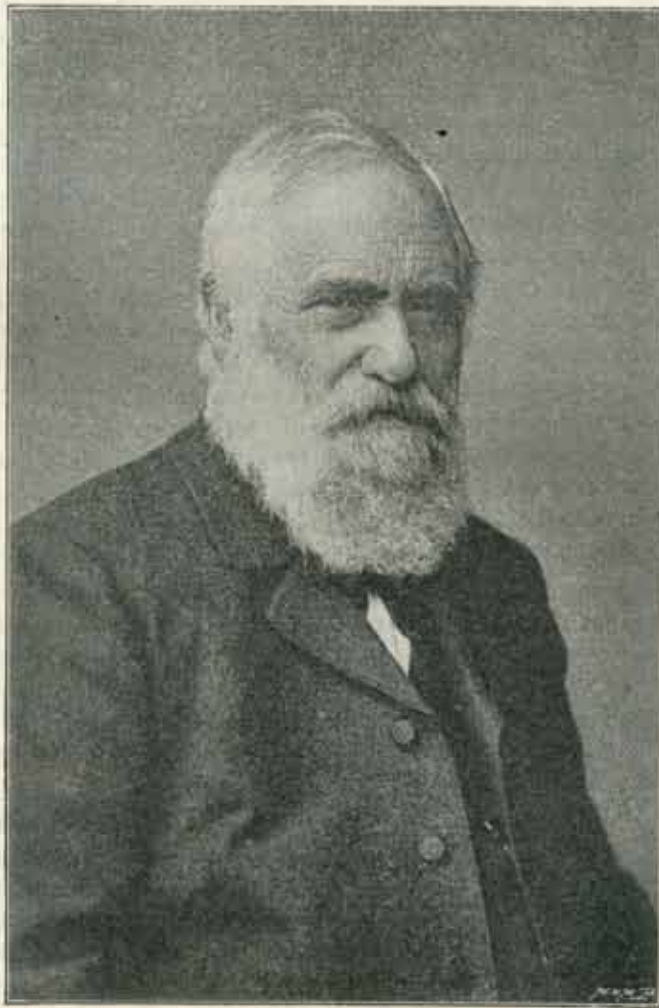
Још 1854. године дала му се прилика да студира колеру у Минхену. Прво је утврдио да се колера људским саобраћањем шири. Али је одмах приметио да се неједнако шири; па чак и у једној вароши, једни крајеви пате јаче а други никако; даље је приметио да сва места у истој даљини од вароши не приме заразу у исто доба. Из свега овога закључио је: да извесна места имају више погодаба за примање заразе, а друга их никако немају, или тек треба да их добију. Услове за ширење није нашао ни у води за пиће ни у ваздуху, али их је нашао у земљишту. Земљиште треба да буде порозно за ваздух и воду, богато органским отпадцима, а при том да садржи и извесну количину влаге. Где нема ма само једног од ових услова нема ни колере. Ну поменута три услова не беху

у стању објаснити ширење заразе у свима случајевима, с тога Петенхофер пронађе и четврто: у дизању и спуштању надали (подземне воде). Доцније је ово за тифус доказано статистичким подацима, јер се нашло да тифус најчешће бесни кад вода опада, а попушта кад вода долази. Исто ово и на исти начин доказао је и за колеру у Индији.

Проналаску Роберта Коха, да колеру производи један бацил (*Comma bacillus*), радио се из почетка Петенхофер, јер је и сам замислио некакав организам при овој болести, ну који се развија само под горе поменутим условима. Ну кад Кох и његове присталице почеше епидемију приписивати само овоме бацилусу, Петенхофер ступи у пуну опозицију и поче се борити свом снагом својом. Нарочито је био противан и томе: да се зараза нијаком водом проноси. Да би своја тврђења и доказао, поније он 1892. године у једном кубном сантиметру воде можда милионима ових бацила. Ну како Кох причаше да в стомачне киселине убијају бациле, то Петенхофер неутралише своје киселине у стомаку. Околина његова беше у страху за његов живот, али овај великав, следејући великим примерима, о којима нам нам повесница прича, беше готов да

и живот свој за своје уверења жртвује, говорећи: „На спаки начин, живот и здравље су велика земаљска блага али не највећа за човека; јер човек, који хоће да стоји ваше од животиње, мора бити готов да и живот и здравље жртвује за виша идеална добра.“ Ове бациле су се из почетка мпожиле, производећи наравно и извесне незгоде у стомаку па их је бивало све мање и мање; док их није са свим постало. За све време Петенхофер је обављао своје свакодневне послове. Одмах после њега понови ово још један професор, са истим последицама. Па и данас се не може сигурно рећи да је тај „запета бацил“ једини узрок колери и да, према томе, радови Петенхоферови по овоме, не само да не губе од своје вредности, већ је добијају.

Од његових хемијских радова помињемо овде његову реакцију на жуч, која и данас постоји. Даље, он је от-

МАРС ПЕТЕНХОФЕР, НЕМАЧКИ НАУЧАР.

крио кератини у мокраћи; нашао средство за поправку слика рађених масним бојама; поново пронашао Плимусове боје хемантином и авентурин, а његов рад „о правилим одстојањима еквивалентних тежина тако званих простих радикала“ може се сматрати као један од претеча периодном закону код елемената, којим је се овековечило 1869. год. наш сабрат Рус Менделџев. Судићи по срећи, коју је Петенхофер имао у проналасцима, врло је вероватно да би ми периодни закон имали и пре, да се нешто Петенхофер није одао хигијени и примењеној хемији, јер он и сам вели: да су га прилике смеле, те није могао грести путем који је имао јасно пред очима. Влада се осећао као хемичар, што је и исказао 1899. год. кад је немачко хемичко друштво подарило своје Нестору златну медаљу са његовим ликом.

Поред радова у прози писао је и у стиховима неке хемичке сонете штампане као рукопис, и једну песму: „Дух медицине или како Бог хоће“ у Минхенској „Златној Књизи“ 1900. год.

О појединим питањима из хигијене, о којима је требало народ обавестити, држао је и јавна предавања, оставши вазда веран своје начелу „да чување здравља пре свега треба да буде удешено тако, да то човек у опште издржати може“.

Ретко је људи који су своју науку и своје идеје видели крунисане успехом као Петенхофер. На жалост, не може се рећи да је срећни научник био и срећни отац, јер од петоро деце, његово име носи данас само један његов унук, студент медицине.

Главна је одлика Петенхофера као научника у томе „што је могао предвидети многе ствари и за њихово се извршење постарати онда, када је врло мало људи ове ствари у опште и појмити могло. Петенхофер припада оним бићима која човечанству светле на његовој мрачној стази...“¹

За овакве заслуге и награда је била достојна. Како сам вели: четири су владоца потпомагала његове замисли, а Макс II дао је 10.000 форината из приватне касе, као помоћ да се конструише респираторни апарат. Године 1883. добио је наследно племство и једини од професора имао је титулу Екселенција. Варош Минхен изабрала га је за свог почасног грађанина а 1893. год. приликом прославе његове докторске педесетогодишњице преда му представништво минхенско и златну почасну медаљу у вештачки израђеном скупоценим оквиру. Он је био један једини човек у Минхену који је био и почасни грађанин и имао почасну медаљу. Године 1888. општина Минхенска основала је „Петенхоферов Фонд“ од 10.000 марака, за награду радова из хигијене. Године 1898. преда му лекарско друштво једну сребрау плочу, на којој је израђен он као Херкулес како убија хидре, а околне су грађевине у којима је он радио. Године 1899. минхенско друштво за умереност подигне чесму, на згради Академије Наука, као споменик своје почасном члану. Три пута је биран за председника Академије Наука. Био је члан разних научних друштава и у Немачкој и ван ове, и носио и туђе и домаће ордене. Мило нам је било видети, да и наша драга Србија није у овоме изостала од осталих културних држава јер му је Његово Величанство Краљ Александар I, ценећи његове заслуге за науку и човечанство, подарио приликом докторске педесетогодишњице 1893. г. Орден Св. Саве, а честитао му тадашњи председник општине господин Милован Маринковић.

Знајући да са слабљењем организма слабе и душевне моћи код човека, бојао се Петенхофер да га свест не остави, а поред тога и болести неке биле су повод да сам себи пројурит таче кроз главу у 83. години својој. Па и у томе се није преварио овај паметни човек, јер је секцијом лекарском утврђено да би одиста у кратком времену утрнула светлост која је пуну половину столећа тако јасно сијала. Умро је дакле онда, кад не би нише могао бити од користи него на досади ближњима.

На завршетку да поменемо: да и сам Петенхофер признаје, да он у здравственом погледу за Минхен не би могао ни издалека толико учинити да није као председника општине имао човека (Ерхарта), који је умео његове

замисли и у дело приводити. И ми желимо нашем Београду људи задахнутих идејама Петенхоферовим, а са умешношћу и готовошћу Ерхартовом.¹

20

Никола Николајевић Дурново. — Допосмо лик великог и искреног пријатеља српског. Хоћемо, после његова скорашњег доласка у Београд, да га прикажемо својим читаоцима који су ових дана у свима српским листовима читали говор овог брата Руса, говор који је био прави мелем узрешеном Српству, а који је Никола Николајевић држао на банкету приређеном њему у почаст. —

Никола Николајевић Дурново рођен је у Москви 1842. године у угледној племићској породици. Одлично школован и васпитан, почео је свој јавни рад 1861. године. Као државни чиновник залагао је увек времена и за јавне послове, а покрети и тежње јужнога Словенства нађоше у њему одушевљеног заступника и борца. Низ његових чланака, расправа и засебних књига о правима и тежњама Балканских народа обратио је на се пажњу не само у Русији, већ (и нарочито) у Србији, Бугарској, Румунији, Грчкој и Црној Гори. Поред руских журнала, радио је и на румунским („Independance Roumaine“), грчким („Клио“, „Κωνσταντινούπολις“...) и српским („Законитост“). — Од 1879.—1886. уређивао је лист *Восток* који се нарочито бавио о питањима Балканских народа. Од засебних његових књига нарочито помињемо: *Државе и народи Балканског полуострва, њихова прошлост, садашњост и будућност и бугарске неправде* (Преведена на српски, немачки и румунски језици); *Имају ли Бугари историских права на Македонију, Тракију и Старију Србију?* (Преведена на српски и грчки језици); *Бугарска пропаганда у Македонији и Македонско Питање* (Преведена на српски језик).

По иницијативи Николе Николајевића послала је руска влада год. 1876. генерала Черњајева у Србију; а у то доба скупно је за српско-пригорске рањенике преко 120.000 лит. добровољних прилога. Он је био први покретач за оснивање Српског Подворја у Москви, за шта је и одликован орденом Св. Саве II степена, поред Тавовског Крета II ст. — Пре неколико дана Њ. В. Краљ Александар I одликовао је Г. Н. Н. Дурнова орденом Св. Саве I степена за велику и искрену љубав за одушевљени и неуморни рад о правима српског народа. —

На друму (сликао Р. Врант). — Козаци и њихов живот најинимали су предмети Врантове кичице. Ретки су његови произволи који излазе из тога круга. Ако то и буде, ипак се онака све оно што је карактеристично у пејзажу његових слика из козачког живота. Таква је и ова његова слика *На друму*. И ако не представља ништа необично, ипак је тако карактеристична, да се гледалац пред њом угодни осећа, гледајући у њој сличне успомене из својих путовања. —

Тврђава у Подгорици. — Слика представља горњи део града. Тврђава је пре обухватала и доњи део града, али је из разних потреба порушена, те је остало свега онолико колико се на слици види. —

Коло (сликао У. Предић). — Занимљиво је упоредити ово коло Бачванско са колом у Србији, чију смо слику донели у прошлом броју. Упоредјујући их видеће се и заједничке особине и по неке разлике српскога народа из две покрајине. —

Поглед на Соко-Бању. Северно од Алексинца, под планином Озреном, извире лековита вода позната под именом Алексиначка Бања или Соко-Бања (по развалинама града Сокола). Допосећи у овај мах слику Соко-Бање и околине, ускоро ћемо донети и нарочити чланак о овој веома лековитој бањи. —

Манастир Савина. — На лепој Јадрану, уз сами Хецег-Нови, окружена бујним зеленилом, наводи се овај крајска српска задужбина. Искрени дочек браства манастире Савине, угледан ред и чистота у њему најпријатније утичу на посетиоце:

¹ Наводи су узети из: Jubiläums Ausgabe 1850—1900. Max v. Pettenhofer als Chemiker. Berlin 1900 Deutsche Pflanzjahresschrift für öffentl. Gesundheitspflege 1893. из чланка који је написао Professor Dr. K. B. Lehmann.

¹ Бухнер, проф. хигијене у Минхену.

а кад још важемо, да многи болесници имају захваљујући овој задужбини што своје нарушено здравље поправине и окрепше, овда се још јаче истиче значај манастира Савине. —

Михајило Хаџи-Стојиљковић, прота Кумановски. Већ се завршује пола века како овај угледни српски свештеник служи Господу и народу свом. Ретка је таква прослава и у ереџијским народним приликама а у Македонији она је, по готову, јединствена. — Рођен је 1834. год. у кући кулунџије Хаџи-Стојиљка; основне школе учио је у Куманову, а по том ступио у ралву оца свог. Оженив се Недом, ћерком Иконома Димитрија (онда нај угледнијег свештеника у Куманову), почео се спремати у свога таста за свештенички позив, у који брзо и ступи, истакнув се као најбољи Кумановски свештеник. — Како грчка патријаршија, ни преко грчких етнографских граница, није рало гаслава Србе свештенике, окоми се и на поп-Михајила. Баш се у то доба јави бугарска егзархија која лако (јер не беше самосталне српске цркве) задоби и поп-Михајила. Требало је свога неколико месеца да Михајило добро умотри рад и тежње бугарске егзархије, те се поново врати Патријархији равнина од тада најкиљан рад за добро српског народа.

Од 1882. године, као Србин највећег утицаја, поставио прота-Михајило стојер српски. Какав је Србин прота-Михајило, сведоче многе муке и невоље његове што их је отрпео у борби за српско име и права народна, а нарочито сведочи његова сталност у тежким часонима кад је тријео неправде и од нас Срба. Одбио је тада пуно ласкани позив бугарске егзархије да ступи у њезино коло, са месечном платом од 300 динара. —

Што Срби имају леп број народних школа у Кумановском крају, заслуга је овог угледног и заслужног Србина. Увек вредан и чуваран, стекао је прота-Михајило и лепо имање, те га рачунају за најбогатијег Кумановца. Прота је богат и породом својим: има три сина и три кћери, све удомљено и угледно. Два су му сина српски свештеници а трећи је трговац.

Тако Србину и трудбенику нека Бог подари још пуно

и пуно година, јер ће их све посветити прослављању имена Божијег и служби народу српском.

Српска кућа у Ралву (сликао Ст. Тителбах). — Кућа, чију слику доносимо, саграђена је пре 50 година и може се сматрати као тип српске куће у Мачви. Као што се види из нацртано основе, у кући је: трем, соба за госте, кујна (кућа) и соба за становање која је у вези са кујном. У свакој је соби по једна земљана пећ, а у кујни огњиште и долаз за оставу јела. У свој кући под је од земље. Собе и трем имају таваницу, а кујна је тако отворена, да се дим спроводи из пећи и огњишта кроз кров и излази кроз заједнички димњак. Лестницама на кујне улази се у таван где се суше или чувају разне намјернице. Материјал је чернић и дрво, а зидови су изведени бондрук-конструкцијом. Кров је од шиндре, због чега је нагиб отрим, што утиче на висину крова. —

Манастир Каленић. На запад од Јагодине, под планинама које деле Левач од Гуже, наводи се ова богомоља коју је зидео Деспот Стеван Лазаревић. Каленић се не може мерити ни лепотом својих форама, ни скупоценошћу свога камена с другим задужбинама српским. Али, наводећи се у прху Ленча, „гњезда хајдучкога“, а заклоњен од Гуже непролазним врлетима и планинама, он је, у много прилика, био уточиште драгоценим осећањима, мислима и успоменама минулог живота српскога. — У овом манастиру почивале су мошти светог краља Првозвчаног од 28. децембра 1815. (када су пренете из Срема) до 20. августа 1839. када су однете у Студеницу* (Кнежевина Србија, 183).

Манастир Св. Петке у Сићевачкој Клисури. — У живописној и романтичној Сићевачкој Клисури подигнут је претпрошле године овај храм и предат браству у управу. *Св. Петку* озидали су српски тектонички војници по плану капетана инж. Г. Жив. Дамјановића. Иконостас је исписао Г. М. Марковић, акад. сликар и наставник у Гимназији Краља Милана I. —

Макс Петенхофер, немачки научар. — Види о њему чланак у овом броју. —

Православна Далмација. Историјски преглед. Написао епископ *Др. Нисанор Милаш*. Нови Сад, издавачка књижевница А. Пајевића, 1901. — В. 8°, стр. 603.

Ретко је где таква нетривијалност према православној вери као што је у Далмацији. Сматрајући православне као Далмацији силом наметнуте, наша браћа католици још 1859. год. о Сићевачком Сабору прогласише Св. Методија за јеретика, а његове следбенике за схизматике. И ако је време, доцније удружено са државним законима, лечило мало по мало овакво убитачно разумевање друштвеног морала, ипак је још далеко од оног идеалног начела „Брат је мио које вере био“.

Несумњиво је да се неправде наносе највише на незнања. Тако је и са православном црквом у Далмацији. Учење Задарског архиепископа Змајевића (XVIII век), кроз погрешно и некритично: да су Срби православни дошли у Далмацију XVI века („Огледало истине“), постао је учење свих доданаших католичких теолога. А када је овакво учење продрло и у цркву, нетривијалност је постала скоро догматична.

Г. епископ *Др. Милаш* доказао је овим својим делом, да је православна црква била једина у Далмацији до друге половине IX века, када је ступила у борбу са романтизмом, што је силом државне власти почео гонити све до времена Св. Саве, када православље у Далмацији доби нове снаге да се бори са братском интолеранцијом све до данашњег дана.

Научарска савесност Г. епископа *Др. Милана*, цитовање разноврсних, нарочито католичких извора, дају нарочити значај оломе монументалном делу које препоручујемо свима истраживачима историјских истина, а нарочито интелекцији браће католика. Јер ће, проучив овај рад, опрати душу своју од неправде према браћи рођеној и постати спремији за проповед идеалног начела „Брат је мио које вере био“.

* *Луб. П. Симић: Песме.* Издање уредништва *Градина*. Ниш, штампарија Ђорђа Мунца, 1901. 8-на, стр. 143.

И опет књига *Сломљених нада!*

Прочитао сам је о краја на крај, осећао сам како се сваком новом страном расте и буја леп и красив таловат, али тек што осетих већ изарађеног и несумњивог несеника, а са последњом песмом *Јутро* наступи ноћ, мрачна и вечита, у његову стварању...

О, ја разумех живот... У чаши отров је био
Што тако опијао си. А слат и срећа где је?
Ја се обрнух натраг, где 'но сам слатко опио,
Аз' видех само Смерт како се пакосно смеје!...

Ево квинт-есенције његова живота или, што је једно и исто, његових песама.

Безбрижно детињство у имањској кући, брижно дечаштво у пуној сиротињи која спађе родитељски му дом, клица а доцније и јек грозне сушине, осећање неправде у друштву... пратиоци су његова кратког, сушине кратког живота. Ступив у 21. годину ступио је тада кроз гробни мрак и у други, нама још непознати свет!

Штета, одшта штета! Несрећан песник што са неиспаваним срцем под земљу оде, а тужни ми што смо осуђени да тако светле и миле паде пре њихова остварења у гроб спуштамо.

Добавите књигу оних песама. Сузе туге наше биће мелем Српској Књизи која ево и омет знаи, а новац за ту књигу употребити се за гробно обележје песнику и помоћ његовим несрећним родитељима.

Minor.

Изнад наше моћи, драма у два чина од Бјернстјерна Бјернсона. — Можда се ни о једном позоришном комаду, по дубоком успеху у Берлину, Штутгарту, Лајпцигу и у најновије доба у Дрезди, није више говорило у овогодишњој позоришној сезони као о Бјернсоновој драми у два чина *Изнад наше моћи*.

И сам чедо „земље поларног сунца“ у које је првобитно расположено њених синова тако обилато, чијој литератури, млађој као и старијој, ни грани, ни безгранично, ни неочекивано није страна, предао се и Бјерсон чудноватом утицају мистике, покушавајући тако да реши извесна питања човечјег загонетног и непојмљивог бића. И идући за смелим и сигурним неахолошким потезима, посматрајући фину вештину, којом песник потпуно по својој воли влада, како се из виле сабичности од једном, силно и смело, бујицом најснажнијих речи издиже у највише сфере, онда збиља не може ни најравнодушнији посматрач а да не исказе своје чуђење о чудноватој драми.

Клара Санг, жена свештеника Санга, познаје корен чуда што их вера ствара, о којима трезвена Американка Хана чудећи се и сумњајући чује. Писац овај, који кинти вером у чудеса, простире се сваког дана све више у овој земљи северна. По изгледу хладни и рачуњиви Ибсен, пун је вере и паде у чуда: он жуди за чудноватим лудима. Нора верује у чудо, Преп и Рабек траже га у леу и снегу високих брда, Хилда очекује од зилара Солнога нешто надчовечанско. А то исто паћи ћете и у Стрицберга, Килманна и других, млађих и старијих.

На земљишту таквог осећања никао је и Бјернсонов свештеник Санг, јунак горње драме; и песнику је пошло потпуно за руком, да нам покаже чуда његове вере као нешто природно, као нешто што бежи из граница наше моћи. У крви свију нас лежи жудња за чудом. Натурпродна снага свештеника Санга лежи у дубокој вери према свемоћном, и у срљачности молбе онога који се заједно с њим Богу моли. И тако хроми проходнице, а они који беху блиски, врао блиски смрти, оживеће. Али један случај остао је и даље да се свему противи: свештеник је у својој кући немоман. Његова жена лежи у кући годинама болесна а недељама она нема. Дошло красно пролећно јутро, које свештеника духом још неклонуло, јачим поверењем испуњава; он жури постела болесне жене да се овде са својом лепом Богу помоли. Али деца, Нија и Рахел, видећи идеално религиозног човека у своје оцу, с којим се ни један други не може упоредити, смело и брзо исповедају му, баш у томе тренутку, да су веру своју изгубили. Свештеника то не смућавало, по у својој побожности, у свему томе гледа прот одозгоре: велико дело треба он сам да наврши — сам, јер ни болесница неће да се с њим Богу моли. Она не дели веру свога супруга, она само верује, да је њему и немогуће могуће. С блиског звољика чују се звоњи: свештеник се моли сам у цркви. Брдо, које се због пролећних ниша подронило, грмећи сурвава се; стене и камење руши се око цркве, али не пада на њу већ мимо њу, а усред свега тога наилази сан на Клару. „Она са овим мирно спава“.

Може ли свештеник Санг чуда да чини? Може ли он снагом своје душе, што тако силно верује, да спасе ону којој је завршотан даг? — Празноверни перују, хиљадама потрчали су да буду сведоци овог чуда. И све још стоји: још се Санг Богу моли. И као год у кући Санговој, тако се и међу свештеницима

рађа сумња; они се брижно и плашљиво саветују у кући Санговој. Овде је дошло њихов друг Брат да својом силном беседом разбје и последњу сумњу; овај дан решава његову судбу, он је најзад нашао оно за чим је тако силно жудео, због чега је по толиким земљама дутао. „Религија није више један једини идеал људи. Треба ли да им буде највиши, то показује она! Може се живети и умрети за све оно што људи љубе — за отаџбину, породицу, за своја уверења. Али пошто је ово нешто највише што егзистује у оквиру унутрашњости човечјег бића — а ти треба поглед да управкиш на још нешто више, — куда? Напоље изван ове границе! Покажи им чудо!“ И чудо се појављује, њему као и свима осталима. Заспао је устала са своје постеље, приближавала се и жури своје супругу који из цркве долази и пада мртва у његов загрљај. А Санг јој следује: и он умре. — „Али тако није мишљено — или? — или?“ „Он умре од тога.“

Има ли ико одговара на последње питање Сангово? Је ли немогућност чуда доказана бар у толико колико се од човечје руке може захтевати. Песник и сам радо, можда и сувише радо, посматра чудо, али он не верује у њ, он зна да је оно измишљено. И отуда нарочите противности, супротности које песник тако лепо уме да израва. Разум не може чудо да покаже, а и поглед може да препари. Где разум простјаје, што њему остаје неосветљено, долази вера да све то у свој оквир прими. Она, као морална сила, обухвата чудо и силно га у овом обиму држи. Је ли сан Кларин био чудо, зар он не може да буде и смрт? Тиме хоћу рећи, да би песникову збиљу рђаво разумели, ако ствар замислимо, да је он веру у чудо, само чудо, као прсту лудила хтео представити и ништа даље. Али је вероватно, да је он тиме, пун уверења, хтео лати израза, да религија (а он је обухвата у најширем конвенционалном смислу) има блиско етичке задатке него дела с оне стране силе, изнад наше моћи. И песнику као и сваком дубоком мислиоцу није прикривено, да не само *необично* но и *обично* јесте једно чудо, јер он зна закона још нешто види: а то испитати — човеку је ускраћено.

Не гледајући на садржинну мисли, која нам загонетна питања тако живо представља, не остављајући ни један деић осећања на миру, рекао бих још коју о подели саме драме у два чина. Рекло би се, нас упознавање са главним јунаком кроз уста Кларина и Ханина не стоји у складу са иначе простом радњом, али нас баш то и упознаје са самом радњом. Недостатак у томе, што се главна лица доцније потпуно губе из видокруга и тек се јављају у последњем тренутку, ишчезава пред овом огромном енергијом којом песник проблеме човечанства претвара у проблеме индивидуа, њих нарочито оживљава, даје им специјалну боју. И како је све то живо изведено, све дивно изражено и оживљено! И поред свију конфликата, који овде онде набију, дејство продире све даље пенући се до најдаље границе, те поред свију противности, неће имати никад ничег снажнијег ни дубљег. И баш разговор његове жене са Ханом не доноси ничега што би водило разочарању, јер из даљег рада видимо да Клара није о њему много казала. А признање његове деце налази га на виоци најпозније блакости, он чува моћ своје вере и ми се збиља смео надати да је њему дата моћ *изнад наше моћи*.

У другом чину види се извесан декоренчендо, али само с тога да би жељама, које је у нама пробулио, морао испуњење ускратити. Оно је потпуно вештачки изведено и служи као средство одугомиљчења и привремене малаксалости, таман сагласно са расположењем оних који сумњају. На послетку, он је ту да нанесе силно јачање које Брат изводи. Целокупним склопом, уверљивом беседом, обртом оних што сумњају — други чин једва да изостаје иза првог, те је утисак целога комада изванредан, необичан, да се и о театралним средствима његовим не сме водити рачуна, но само можемо желети да се други део драме што скорије принаже.

Дрезда.

Милош П. Ђирковић.

* Српска Дубровачка Штампарија почела је издавати у појединим свесцима *Anekdote* пок. Дум-Ивана Стојановића. Први свезак већ је готов и продаје се по 30 пара (поштом 40).

* Владимир Мичатек, словачки учитељ у Кисачу (Бачка), превео је на словачки језик свима нама драгу књигу Љ. Ненадовића „О Црногорцима.“ Лепо издање овог превода украшено је и сликама, а може се добити за 2 круне у књижари А. Гашићарика (Турчански Св. Мартин).

* На састанку пред овогодишњим школским одмором предавао је Г. Коста Марић, председник срп. акад. друштва „Шумације“ у Прагу, *О српским школама у Босни и Херцеговини.* Предавање су саслушали неколики угледни чешки књижевници и многобројни словенски студенти.

* Г. Стеван Башевић Петров (Загреб, Петровска ул., 46.) отворио је претплатнички упис на свој сатирички спев *Васкрсеније Краљевина Марка.* Спев одговара националном духу и карактеру српског народа. Књига ће обухватити најмање 10 шт. табака, а цена је 1 круна. Претплата се прима најдуже до 10. јула ове године. Скупљачима се даје свака десета књига или њена вредност у новцу.

* Г. Шара Лоазо, француски публициста и искрени пријатељ српског народа, одштампан је из овогодишњег мајског свесна журнала „*Revue de Paris*“ своју радњу *Les chemins de fer du Balkan occidental.* У 24. броју „*Dubrovnik*“ штампан је извод овога рада.

* 10., 15. и 17. о. м. читала су у дворници Велике Школе предавања Г. проф. Ђ. Станојевића *О електричној индустрији у Србији.*

* Управа Српске Књижевне Задруге примила је, као легат + Госпође Ангелине Марићке, 2000 динара на име фонда за спомен њезина сина + Милана Марића правника.

* У току 1900. године имала је Српска Књижевна Задруга 7560 чланова. Према 1899. године било је више 316 чланова.

* За XI и доцнија кома Српске Књижевне Задруге спремају се ова дела: превод *Оландије В. де Амичиса, Мртавих душа Н. В. Гогоља и Набоба А. Долета, Антологија српске лирике од И. Ђорђевића до Бранка Радичевића* под уредништвом проф. Тихомира Остојића, *Песме Војислава Илића, Басне писме, драмати и приповетке Ђ. Јакшића, Приповетке С. Матавуља, Приповетке Светодика Ранковића, Светле слике Драгутина Ј. Илића, Збирка чланака Св. Вуловића из историје српске књижевности, Речник необичних речи у писаници „Славено-српскога“ времена и Историја српског народа* од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића. —

* Из *Просветнога Гласника* засебно је одштампано: *Естетичко васпитање*, расправа др. Душана Рајчића, и *Piero Spano*, прилог српској историји од Ст. Станојевића.

* Српска Краљевска Академија примила је за своја задња ове научне радове: *Анализе минералних вода у Србији*, од др. М. Николића и др. А. Зеге; *Прилог за историју српског устанка*, од академика Ч. Мјатовића; *Прилози историје словенских језика*, од Аз. Бељића.

* *Slovenka, glasilo slovenskega ženstva* (уређује Иванка Анжић — Кламенчић), доноси врло често чланке и белешке из српског културног живота. Са задовољством констатујемо да из сваке врсте таквих чланака и белешака веће искрена, управо сестринска љубав према српском народу. Али је *Slovenka* пошла и корак даље. С времена на време у њеним ступцима налазимо по најву песму или резерт *кирилицом* штампан, као несумњиви доказ племенитих тежња и најдешних жеља о братској слози. За такву најкњи одуживала би се и *Нова Искра* веома радо браћи Словенцима, јер поред сталног сарадничтва уваженог проф. Рајка Перушеца, доносила би и радове других словенских књижевника. —

* *Jug, месечни словенски часопис* (Беч, уредник Нико Зунашић), доноси у овогодишњем 6. свеску чланак *Словенски Балкан.* Узрок је овом чланку *Милетићеве Вече* што га приредише Срби у Бечу. Велики одзив хрватске и словенске омладине при прослављању имена великог покојника, одлични говори Срба Лазара Димитријевића и Радивоја Раденковића, одушевљени писца овога чланка да предложи, као први озбиљни корак југословенског зближавања, оснивање *Академског Југословенског Друштва у Бечу.* У заједницу би ступили Срби, Хрвати, Словенци и Бугари. Такав би, вели писца, требало да буде почетак југо-

слав. културног јединства, од ког после неће бити далеко до остварења песничког узвика Симона Јонка: „*Од Трста до Цариграда!*“

Српска Краљевска Академија: Споменик XXXV. Први разред. 5. Садржај: 1. *Површине речних сликова и дужине река Краљевине Србије*; израђено у Геогр. Заводу Велике Школе. 2. *Прилог флори маховина у Србији*; од Милвоја Симића; 3. *Прилог понављању маховина у Србији*; од Жив. Ј. Јуришића; 4. *Форминифери из друго-медитеранских слојева у Србији*; палеонтолошка студија од П. С. Павловића; 5. *Прилог флори гљива Краљевине Србије*; од Николе Рањковића; 6. *Хемијско испитивање минералних вода у Краљевини Србији*; од др. Марка Лека. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1901. В. 4^о, 157. Цена 2 дин.

Српска Краљевска Академија: Споменик XXXVIII. Први разред 3А. Садржај: *Српски уметници у италијанским мислима XVII. столећа*; приоуђује В. Богвић; 2. *Антички споменници у Србији*; од Н. Вулића и Ант. фон Премерштајна; 3. *Прилози расправи „Одношаји Пећских патријарха с Русијом у XVII. веку“ у Гласу LVIII и LX*; од Стевана Димитријевића; 4. *Лепавински цароставак*; приказао Никанор Ружичић; 5. *Стари Студенички зборник*; описао га Вид Вулатић Вукасовић; 6. *Повеља патријарха Мојсеја, дана рашком митрополиту Арсенију Јовановићу*; саопштио Царин Руварац; 7. *Један српски родослов нове редакције*; саопштио Ат. Пејачковић; 8. *Стари српски рукописи у књижевницима Југословенске академије у Загребу*; приказао их епископ Никанор Ружичић. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. — 4^о, стр. 147. Цена 2 динара.

* *Хигијена дечјег узраста.* По проф. Н. С. Корсанову. С руског преводио др. Милутин Р. Живоковић, српски лекар. — Београд, Штампарија Мате Јовановића, 1901. — 8^о, стр. 114. Цена 1.20 дин.

Вој. Ј. Илић: Туђински бисер. Препевци Пушкина, Авермонтова, Шилера, Улајва, Хајне-а, Ламартина и других. Београд, Штампарија Драг. Миросављевића, 1901. 8^о, стр. 30. Цена 40 п. дин.

Ко је Ђево Врђанин. Прилог нештитивању историјских трагова у народним песмама, од Јов. Н. Томића. Одштампано из „*Караића*“, Београд, Штампарија Мате Јовановића, 1901. — 8^о, стр. 21. Цена?

ПРЕТПЛАТНИЦИМА НОВЕ ИСКРЕ

Овим бројем завршена је и друга четврт овогодишње *Нове Искре.* Улазећи у трећу четврт обраћамо се свима оним претплатницима, који нам ни до сада не послане дужну претплату, да то одмах учине, како им не би лист обустављали а исплату дуга јавно тражили. Сваки који лист прима, зна и своје дужности. Нама неће бити заворно да дужнике *Нове Искре* и јавно опоменемо. —

Претплатнике из Шапца молимо да претплату полажу *Г. Владимиру А. Илићу*, адвокату; из Крагујевца *Г. Ст. Нешићу*, проф. (а прошлогодишњу претплату *Г. Северу Милутиновићу*); из Ниша *Г. Милану Костићу*, проф.; из Пожар. *Г. Михаилу Душманићу*, апотекару; из Ужица *Г. Д-р Алекси Стојковићу*; из Алексинца *Г. Влади Стојановићу*, профес.; из Ваљева *Г. Милошу Терзићу*, ђакону; из Крушевца *Г. Ђ. Будимовићу*, књижару; из Краљева *Г. Јеврему Златићу*, трговцу; из Соко-Бање *Г. Ва. Магдићу*, порезнику; из Жугубице *Г. Петру Крстићу*, порезнику; из осталих места, нека нам се претплата шаље поштанским упутницима.

Власништво Нове Искре

„НОВА ИСКРА“ издаван сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у валу. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику „Нове Искре“, Љубићска бр. 8.